

Nr 36

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, dels o c k i ämnet väckta motioner.

Genom en den 16 mars 1956 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 142, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 1 kap. 15 §, 30 kap. 4 och 7 §§, 43 kap. 11 §, 45 kap. 3 §, 46 kap. 11 §, 50 kap. 15 § och 51 kap. 15 § rättegångsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 kap.

15 §.

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bliva slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen eller kräver ett måls handläggning mera än en dag, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd.

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bliva slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen eller kräver ett måls handläggning mera än en dag, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd. *Kan handläggningen av visst mål beräknas taga i anspråk mera än två dagar må, om det kan ske utan olägenhet, avbrott i handläggningen, så länge sammanträdet pågår, äga rum under högst två söckendagar i veckan.*

Om den — — — — — förordnar Konungen.

¹ Senaste lydelse se beträffande 30 kap. 7 § SFS 1954: 432 samt beträffande 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § SFS 1953: 352.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

30 kap.

4 §.

Handläggas i en rättegång *åtal mot flera tilltalade*, må dom givas beträffande *någon* av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats.

Handläggas i en rättegång *flera åtal*, må dom givas beträffande *något* av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats. *Avse åtalen samme tilltalade, må sådan dom dock ej givas med mindre synnerliga skäl äro därtill.*

7 §.

Innan dom — — — — — stadgar därom.

Då huvudförhandling ägt rum, skall samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas. Finnes rådrum för domens beslutande eller avfattande oundgängligen erforderligt, må rätten besluta anstånd därmed; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas, då den tilltalade är häktad, inom en vecka och i annat fall inom två veckor efter förhandlingens avslutande. *Är den tilltalade häktad, skall domen meddelas senast inom två veckor.* Avkunnas ej domen vid huvudförhandlingen, skall den avkunnas vid annat rättens sammanträde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli; vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sätet för domens meddelande.

Då huvudförhandling ägt rum, skall samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas. Finnes rådrum för domens beslutande eller avfattande oundgängligen erforderligt, må rätten besluta anstånd därmed; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas, då den tilltalade är häktad, inom en vecka och i annat fall inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Avkunnas ej domen vid huvudförhandlingen, skall den avkunnas vid annat rättens sammanträde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli; vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sätet för domens meddelande.

Avgöres mål — — — — — till parterna.

Avkunnande av — — — — — av fullföljdshänvisning.

43 kap.

11 §.

Huvudförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå *utan avbrott*, till dess

Huvudförhandlingen skall, *utan annat avbrott än som må föranledas*

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för utredningen. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Till uppskjuten — — — — — hans utevaro.

av bestämmelserna i 1 kap. 15 § första stycket, såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej tjugu dagar, må huvudförhandlingen fortsättas; i annat fall skall ny huvudförhandling hållas.

45 kap.

3 §.

Väckas samtidigt åtal mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, skola åtalen handläggas i en rättegång.

Även i annat fall än nu sagts må flera åtal handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. När skäl äro därtill, må de åter särskiljas.

Ej må — — — — — är tillämplig.

Hava åtal väckts mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, skola åtalen handläggas i en rättegång, om ej rätten finner särskild handläggning vara lämpligare. Åtal, som väckts mot flera för skilda brott, må handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen.

När skäl äro därtill, må åtal, som förenats, åter särskiljas.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

46 kap.

11 §.

Huvudförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå *utan avbrott*, till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt *för utredningen*. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Till uppskjuten — — — — — 15 § sägs.

50 kap.

15 §.

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 43 kap. 1—6 samt 10—13 §§

Huvudförhandlingen skall, *utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 15 § första stycket*, såvitt möjligt fortgå *i ett sammanhang* till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej tjugu dagar, må huvudförhandlingen fortsättas; i annat fall skall ny huvudförhandling hållas.

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 15 § första stycket samt

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

är stadgat motsvarande tillämpning; 43 kap. 1—6 och 10—13 §§ är stad-
om kallelse till uppskjuten huvud- gat motsvarande tillämpning; om
förhandling och föreläggande för part kallelse till uppskjuten huvudför-
gälle dock 14 § i detta kapitel. handling och föreläggande för part
gälle dock 14 § i detta kapitel.

51 kap.

15 §.

Om huvudförhandling äge i övrigt Om huvudförhandling äge i övrigt
vad i 46 kap. 1—5, 7, 9, 11, 13 och vad i 1 kap. 15 § första stycket samt
16 §§ är stadgat motsvarande till- 46 kap. 1—5, 7, 9, 11, 13 och 16 §§
lämpning; om kallelse till uppskju- är stadgat motsvarande tillämpning;
ten huvudförhandling och föreläg- om kallelse till uppskjuten huvudför-
gande för part gälle dock 14 § i det- handling och föreläggande för part
ta kapitel. gälle dock 14 § i detta kapitel.

Då mål — — — — — kapitel stadgas.

*Denna lag träder i kraft den 1 ja-
nuari 1957.*

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren under vårsessionen väckt motion, nr 746, av herr *Fröding*. I motionen hemställs, »att riksdagen måtte för sin del antaga det framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med de ändringar

1) att till nu gällande lydelse av 1 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken fogas följande mening: 'Kan handläggningen av visst mål beräknas taga i anspråk mera än två dagar, må, om det kan ske utan olägenhet, avbrott i handläggningen, så länge sammanträdet pågår, äga rum under högst tre söckendagar i veckan';

2) att promulgationsbestämmelsen erhåller följande lydelse: 'Denna lag träder i kraft den 1 juli 1956'».

Vidare har utskottet till behandling förehaft fem i anledning av propositionen under höstsessionen väckta motioner, nämligen

inom första kammaren

nr 610 av herr *Alexanderson* och

nr 611 av herrar *Ahlkvist* och *Lodénius*, samt

inom andra kammaren

nr 795 av herr *Fröding*,

nr 796 av herr *Fröding m. fl.*, och

nr 797 av herr *Skoglund* i Umeå.

I motionerna I: 610 och II: 796, vilka är likalydande, hemställes, att riksdagen måtte vid behandlingen av förevarande proposition beakta vissa i motionerna framförda synpunkter beträffande reglerna i rättegångsbalken om avbrott och uppskov i huvudförhandling samt om fortsatt och ny huvudförhandling ävensom att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till lagtext.

Motionerna I: 611 och II: 797, vilka är likalydande, utmynnar i en hemställan av enahanda innehåll.

I motionen II: 795 hemställes, att såsom ett andra stycke i 1 kap. 14 § rättegångsbalken tillfogas en bestämmelse av följande innehåll: »Skall i vidlyftigt mål underrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd, må hovrätten förordna annan lagfaren domare att övervara huvudförhandlingen för att vid förfall för rättens ordförande i dennes ställe inträda i rätten. Beträffande sådan domare skall, ändå att han ej inträtt i rätten, vad i 4 kap. 12—14 §§ stadgas äga motsvarande tillämpning.»

I fråga om det närmare innehållet i motionerna får utskottet, i den mån redogörelse härför icke nedan lämnas, hänvisa till motionerna.

Inledning

Några år efter det att den nya rättegångsbalken trätt i kraft, visade det sig att det stundom kunde uppstå svårigheter vid tillämpningen av vissa bestämmelser i balken. Dessa olägenheter, som framträtt i några mycket omfattande rättegångar, ledde till att år 1953 ändringar gjordes i dessa bestämmelser. Genom *lagen den 5 juni 1953 om ändrad lydelse av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § rättegångsbalken* tillskapades sålunda ökade möjligheter att, om det i synnerligen vidlyftiga rättegångsmål är nödvändigt med uppskov under huvudförhandlingen, fortsätta huvudförhandlingen efter uppskovet i stället för att hålla ny huvudförhandling. Vid tillkomsten av 1953 års lag förutsattes emellertid att de nytillkomna bestämmelserna utgjorde endast en tillfällig lösning av frågan om behandlingen av vidlyftiga rättegångar i avbidan på den allmänna översyn av hithörande bestämmelser, som ankom på 1951 års rättegångskommitté.

I en den 4 april 1955 avgiven promemoria angående vidlyftiga rättegångar m. m. (SOU 1955: 10) har rättegångskommittén upptagit frågan om de vidlyftiga målen till behandling. I promemorian har kommittén sökt att efter två skilda linjer komma till rätta med de olägenheter de vidlyftiga målen medför. Kommittén har sålunda undersökt dels möjligheterna av att införa regler som avser att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål, dels ock behovet av lagändringar som kan underlätta handläggningen av sådana mål. Över promemorian har efter remiss yttranden avgivits av riksåklagarämbetet, samtliga hovrätter, Stockholms rådhusrätt, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler, föreningen Sveriges landsfiskaler,

Sveriges advokatsamfund och Sveriges juristförbund. Riksåklagarämbetet har vid sitt yttrande fogat yttranden från statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Angående kommitténs förslag till lagtext må hänvisas till den vid propositionen fogade med B betecknade bilagan.

I. Åtgärder för att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål

I propositionen lämnas *dels* å s. 8—11 en redogörelse för de åtgärder för att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål, som kommittén i sin promemoria upptagit till övervägande, och de förslag till lagändringar kommittén i denna del framlagt, *dels ock* å s. 11—13 en översikt över de över promemorian avgivna yttrandena.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg*:

»Det nya rättegångsförfarande som nu tillämpats i åtta år brukar karakteriseras såsom byggt på muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Dessa huvudgrunder för förfarandet har, särskilt bland dem som i praktiken har att tillämpa rättegångsordningen, vunnit en alltmera allmän anslutning. Någon rubbning av de grundläggande principerna för rättegångsförfarandet bör icke heller ske. Detta hindrar emellertid icke att jämkningar i detaljfrågor kan visa sig påkallade. Redan vid rättegångsreformens genomförande förutsattes att rättegångsbalken inom någon tid skulle kräva en översyn, grundad på de erfarenheter som framkom vid den praktiska tillämpningen. För att verkställa en sådan översyn tillkallades år 1951 särskilda sakkunniga, 1951 års rättegångskommitté. I direktiven för denna kommitté uttalades att vid utredningen borde, utan någon omprövning av grundprinciperna för rättegångsordningen, eftersträvas praktiska förenklingar och förbättringar. Kommittén, vars arbete fortgår, har avlämnat ett flertal förslag i skilda ämnen som delvis redan föranlett lagstiftning. Till de ämnen som kommittén fått i uppdrag att undersöka hör också frågan huruvida rättegångsordningen är lämpligt utformad med hänsyn till handläggningen av särskilt vidlyftiga mål. Det hade nämligen visat sig att handläggningen av mycket omfattande mål kunde erbjuda betydande svårigheter med hänsyn till utformningen i rättegångsbalken av reglerna om avbrott och uppskov i huvudförhandling. För att snabbt komma till rätta med dessa olägenheter genomfördes vid 1953 års riksdag en mindre ändring av rättegångsbalkens regler om förutsättningar för hållande av fortsatt huvudförhandling i mål vari uppskov under en påbörjad huvudförhandling blivit nödvändigt. Lagändringen var att betrakta endast som en tillfällig och begränsad lösning av de problem som sammanhänger med de vidlyftiga rättegångarna i avbidan på rättegångskommitténs utredning av frågan.

För att motverka uppkomsten av vidlyftiga brottmål har kommittén i ett hänseende föreslagit en lagändring, nämligen beträffande reglerna om *förening och särskiljande av åtal*. Ändringen innebär en uppmjukning av den gällande regeln om obligatorisk förening till handläggning i en rättegång av åtal som samtidigt väckts mot någon för flera brott eller mot flera för att ha tagit del i samma brott. Enligt ändringsförslaget skall såsom huvudregel fortfarande gälla att åtal i dessa fall skall handläggas i en rättegång, men uppdelning på olika rättegångar skall kunna ske, om rätten finner särskild handläggning uppenbart vara lämpligare. Att en uppmjukning här göres har icke föranlett några invändningar från remissinstansernas sida.

I likhet med kommittén finner jag det vara en mera ändamålsenlig ordning att det överlåtes åt rätten att avgöra när flera åtal skall handläggas i en rättegång än att detta skall vara beroende av om åtalen väckts samtidigt eller vid skilda tillfällen. Vid avgörandet bör rätten mot varandra väga alla de skäl av straffrättslig och processuell natur som kräver beaktande. Vad kommittén i detta hänseende uttalat kan jag i huvudsak ansluta mig till. Hänsyn torde således i första hand böra tagas till processmaterialets omfattning och till de olika brottens art och samband med varandra. Är processmaterialet synnerligen omfattande och har brotten intet närmare samband med varandra, torde en uppdelning av åtalen på två eller flera rättegångar i regel böra ske. Såsom advokatsamfundet framhållit bör rätten, när fråga uppkommer om särskiljande av samtidigt väckta åtal mot tilltalad som är häktad, fästa stort avseende vid den ståndpunkt som i frågan intages av den häktade och hans försvarare. Men även eljest bör uppenbarligen betydelse tillmätas den ståndpunkt som parterna i målet intager.

Såsom kommittén understrukit bör huvudregeln vara den, att åtal mot någon för flera brott eller mot flera för att ha tagit del i samma brott skall handläggas i en rättegång. Detta torde nämligen i det alldeles övervägande antalet fall ur såväl straffrättsliga som processuella synpunkter framstå såsom lämpligare än att särskilja åtalen. Skulle rätten, efter prövning av alla de omständigheter som talar för eller emot en uppdelning av åtalen, finna att ett särskiljande framstår såsom lämpligare, bör åtalen också skiljas. I likhet med en av remissinstanserna finner jag det icke påkallat att för särskiljande av åtal uppställa kravet att rätten skall finna särskiljande *uppenbart* vara lämpligare. Någon anledning att befara att domstolarna skulle komma att uppdelat åtalen i större utsträckning än som kan anses påkallat torde icke föreligga. Eftersom handläggning i skilda rättegångar av olika åtal mot samme tilltalade i regel leder till mera arbete för domstolarna än om åtalen handlägges i en rättegång, kan det snarare befaras att domstolarna för att icke ytterligare öka sin arbetsbelastning undviker att särskilja åtal, ehuru detta eljest skulle vara att föredraga.

För att klargöra att åtal som enligt huvudregeln förenats till handläggning i en rättegång skall kunna särskiljas när som helst under rättegången, torde en redaktionell jämkning böra göras i kommitténs förslag.

Bestämmelserna om förening och särskiljande av åtal är upptagna i den

avdelning i rättegångsbalken som avser rättegången i underrätt. Denna placering torde emellertid icke hindra att bestämmelserna kan vinna analogisk tillämpning, om i överrätt fråga uppkommer att särskilja åtal som i underrätt handlagts i en rättegång. Åtskilliga bestämmelser i nämnda avdelning av rättegångsbalken — t. ex. stadgandet i 45 kap. 1 § tredje stycket att mot tilltalad ej må väckas nytt åtal för gärning för vilken han redan står under åtal — skall uppenbarligen tillämpas även i överrättsprocess, ehuru bestämmelserna av lagtekniska skäl upptagits i avdelningen om rättegång i underrätt samt särskild hänvisning icke gjorts till dessa bestämmelser i de avdelningar av rättegångsbalken som behandlar överrättsprocessen. Jag finner därför icke anledning att, såsom en remissinstans ifrågasatt, föreslå uttryckliga bestämmelser i 51 och 55 kap. rättegångsbalken att i fullföljda mål hovrätt och högsta domstolen skall äga förordna om särskiljande av åtal som i lägre rätt handlagts i en rättegång.

Såsom framgår av den tidigare redogörelsen har kommittén även övervägt att genom en ändring i 30 kap. 4 § införa möjlighet till deldom i sådana fall då i en rättegång flera åtal handlägges mot samme tilltalade. Enligt gällande regler kan nämligen i brottmål deldom ges endast när ansvarstalan samtidigt föres mot flera tilltalade; dom kan då meddelas mot en av dem under det att rättegången fortsätter mot de övriga. Med hänsyn till att man genom de av kommittén föreslagna ändringarna i 45 kap. 3 § rörande särskiljande av åtal i praktiken skulle nå i huvudsak samma resultat som genom en ändring av 30 kap. 4 § har kommittén begränsat sitt ändringsförslag till att avse endast reglerna om särskiljande av åtal.

Med en sådan ändring av bestämmelserna i 45 kap. 3 § som jag nyss förordat får domstol alltid möjlighet att, om skäl är därtill, särskilja åtal som tidigare förenats till handläggning i en rättegång. Denna möjlighet föreligger även där de olika åtalen avser samme tilltalade. Om det befinnes lämpligt kan domstolen sålunda enligt detta ändringsförslag, när handläggningen av ett av åtalen avslutats, bryta ut detta åtal från handläggningen i övrigt samt avkunna dom över åtalet. Enligt min mening saknas skäl att icke låta domstolen i sådant fall, i stället för att först särskilja åtalen och därefter meddela dom över ett av dem, utan särskiljande av åtalen meddela deldom beträffande det åtal över vilket handläggningen avslutats. Med hänsyn till att gemensamt straff i regel bör ådömas när åtal väckts mot någon för flera brott, bör emellertid deldom rörande ett av brotten kunna meddelas endast när synnerliga skäl är därtill. Jag föreslår därför att bestämmelserna i 30 kap. 4 § ändras i enlighet med vad jag nu anfört.»

II. Åtgärder för att underlätta handläggningen av vidlyftiga mål

1. Avbrott och uppskov i huvudförhandling samt fortsatt och ny huvudförhandling

Gällande bestämmelser

Rättegångsbalkens grundsatser om muntlighet, omedelbarhet och koncentration innebär i korthet, att det material som skall utgöra grundval för domen skall framläggas för rätten i muntlig form, att rättens avgörande skall grundas omedelbart på detta muntligen framlagda material och att den förhandling vid vilken materialet framlägges skall slutföras vid ett enda rättegångstillfälle eller i vart fall vid rättegångstillfällena som ligger varandra så nära i tiden att rättens uppfattning om vad som förekommit ännu är ogrumlad när målet avgöres.

Stadganden om huvudförhandling i underrätt har givits i 43 kap. såvitt angår tvistemål och i 46 kap. såvitt angår mål vari föres allmänt åtal. Rörande övriga brottmål ges stadganden i 47 kap. väsentligen genom hänvisningar till 46 kap. Reglerna i 43 och 46 kap. är i huvudsak tillämpliga även på huvudförhandling i hovrätt och högsta domstolen (50 kap. 15 §, 51 kap. 15 § och 55 kap. 15 §).

Enligt 43 kap. 1 § och 46 kap. 1 § skall rätten, då målet uppropas, inhämta upplysning huruvida hinder möter för målets företagande till slutlig handläggning.

I 43 kap. 2 § är för tvistemålens del och i 46 kap. 2 § för brottmålen del uppräknade vissa omständigheter som utgör dylikt hinder. Möter hinder för målets företagande till slutlig handläggning, skall huvudförhandlingen inställas och utsättas till annan dag. Kan det antagas att hindret kommer att undanröjas före handläggningens slut, må dock huvudförhandling hållas.

Möter mot huvudförhandling i tvistemål hinder som avses i 43 kap. 2 § må likväl enligt 43 kap. 3 § första stycket förhandlingen påbörjas, om det kan antagas att denna kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, d. v. s. återupptagas till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, och tillika uppdelningen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen. För brottmålen del finns i 46 kap. 3 § första stycket en motsvarande regel, som dock äger tillämpning endast å vissa av de i 46 kap. 2 § uppräknade hindren.

Enligt 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § gäller som allmän regel för såväl tvistemål som brottmål, att huvudförhandling såvitt möjligt skall fortgå utan avbrott. Påbörjad huvudförhandling får uppskjutas endast under vissa särskilt angivna förutsättningar. Dessa förutsättningar är antingen att förhandlingen ägt rum enligt nyss berörda regler i första stycket av 43 kap. 3 § eller 46 kap. 3 § eller att efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller att rätten eljest finner uppskov oundgängligen nödvändigt för utredningen. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas så snart det lämpligen kan ske.

För brottmål stadgas dessutom, att om den tilltalade är häktad, förhandlingen skall återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Om uppskov meddelas, kan den vidare handläggningen bli antingen en fortsatt huvudförhandling eller en ny huvudförhandling. Härom stadgas i andra stycket av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 §. Före 1953 års lagändring gällde enligt dessa lagrum att huvudförhandling må fortsättas, om målet återupptages till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande men att i annat fall ny huvudförhandling skall hållas. Efter 1953 års lagändring har lagrummen följande lydelse:

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Enligt kungl. cirkulär den 5 juni 1953 till rikets underrätter åligger det underrätt, som utsatt fortsatt huvudförhandling att hållas senare än i första punkten av sistnämnda båda stadganden föreskrives, att skyndsamt göra anmälan därom till hovrätten.

Skillnaden mellan fortsatt och ny huvudförhandling framgår av 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 §, vilka lagrum har följande lydelse:

Vid fortsatt huvudförhandling skall målet företagas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut.

Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Från föreskriften om upptagande på nytt vid ny huvudförhandling av förut upptagen bevisning har för ett särskilt fall gjorts ett undantag. I avslutning till en regel i 41 a § sinnessjuklagen att beslut om sinnesundersökning ej må meddelas, med mindre den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått densamma, stadgas sålunda i samma lagrum följande:

Har beslut om sinnesundersökning meddelats sedan målet förekommit vid huvudförhandling, erfordras ej vid ny huvudförhandling, att tidigare upptagen bevisning ånyo upptages, så framt ej särskilda skäl därtill äro.

Enligt 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § gäller för såväl tvistemål som brottmål, att dom skall, om huvudförhandling ägt rum, grundas å vad som förekommit vid huvudförhandlingen. I domen må ej deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Här bör också omnämnas följande för allmän underrätt gällande bestämmelse i 1 kap. 15 § första stycket:

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bliva slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen eller kräver ett måls handläggning mera än en dag, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd.

I propositionen återges några av kommittén lämnade uppgifter om motsvarande regler i Norge och Danmark. Det framhålles, att i dessa länder, vilka liksom Sverige har rättegångsordningar grundade på moderna principer, någon skillnad icke göres mellan fortsatt och ny huvudförhandling. Har uppskov i förhandlingen ägt rum, gäller i *Norge* för tvistemålens del att vid den nya förhandlingen skall vad som förekommit vid den tidigare förhandlingen upprepas i så stor utsträckning, som någon av domarna finner nödvändigt »for at faa saken riktigt oplyst» (lov om rettergangsmaaten for tvistemaal § 337). I den norska straffprocessen gäller att vid den nya förhandlingen skall upprepning ske, »forsaavidt Retten finder det fornødent». Har uppskovet varat över fyra dagar, kan envar av domstolens ledamöter påfordra upprepning (straffeprocessloven § 325). I den *danska* straffprocessen bestämmer rättens ordförande om och i vilken omfattning efter uppskov upprepning skall ske av vad som förekommit vid den tidigare förhandlingen (lov om rettens pleje § 850). För tvistemålens del finns i Danmark ingen bestämmelse om upprepningsskyldighet.

Å s. 18—28 i propositionen lämnas en redogörelse för innehållet i kommitténs promemoria i vad den avser förslag till ändrade regler om avbrott och uppskov i huvudförhandlingen samt om fortsatt och ny huvudförhandling ävensom för de remissyttranden som berör dessa frågor.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde föredragande departementschefen:

»Enligt nya rättegångsbalken i dess ursprungliga lydelse var möjligheterna att uppskjuta en påbörjad huvudförhandling starkt begränsade. Bestämmelserna härom — framför allt den s. k. tvåveckorsregeln i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § enligt vilken huvudförhandling kan fortsättas efter avbrott endast om målet upptages till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för den första förhandlingens avslutande — hade till syfte att säkerställa rättegångens koncentration och förhindra att den äldre rättegångsordningens uppskovssystem vann insteg. Emellertid visade sig bestämmelserna i praktiken leda till mindre tillfredsställande resultat i vissa fall. Det kunde således i vidlyftiga processer inträffa att, om det mot slutet av huvudförhandlingen blev nödvändigt med ett uppskov under någon dag och sådant uppskov tidigare förekommit, hela rättegången måste tagas om från början. Om gällande uppskovsregler strikt skulle följas, kunde man i processer av

sådan omfattning att huvudförhandlingen krävde en eller flera månader vara viss om att kunna genomföra processen endast under särskilt gynnsamma omständigheter.

För att undanröja de olägenheter som uppskavsreglerna visat sig kunna leda till genomfördes år 1953 en uppmjukning av tvåveckorsreglen. I mål av sådan vidlyftighet att huvudförhandlingen beräknades kräva minst fyra veckor fick rätten sålunda möjlighet att även efter uppskov som överstigit två veckor fortsätta den påbörjade huvudförhandlingen i stället för att hålla ny huvudförhandling. Såsom förutsättning härför uppställdes att rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet fann synnerligt skäl att i stället för ny huvudförhandling hålla fortsatt huvudförhandling. Det bör framhållas att införandet av denna undantagsregel betraktades endast som en tillfällig lösning av frågan om behandlingen av de vidlyftiga målen i avbidan på rättegångskommitténs allmänna översyn av frågan.

I sin utredning i ämnet konstaterar rättegångskommittén att det i praxis visat sig i det närmaste omöjligt att vid handläggning av mycket vidlyftiga mål tillämpa rättegångsbalkens uppskavsregler på det sätt som ursprungligen avsetts. En jämkning av dessa regler bör enligt kommitténs mening ske. Jämkningsen får dock icke innebära att man åsidosätter rättegångsbalkens grundläggande principer om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Från denna utgångspunkt diskuterar kommittén olika tänkbara lösningar och undersöker först möjligheten att, i likhet med vad som gäller i Danmark och Norge, lägga i domstolens hand att avgöra huruvida efter uppskov i huvudförhandling ny eller fortsatt huvudförhandling skall hållas. Emellertid anser sig kommittén icke kunna förorda en sådan lösning, främst därför att denna skulle innebära risk för att den äldre rättegångsordningens uppskovssystem åter skulle vinna insteg.

Tanken att icke genom i lag bestämda uppskovsfrister binda domstolarna till ett visst förfarande har, såsom framgått av den föregående redogörelsen, vunnit anslutning hos en del remissinstanser. Onekligen skulle också åtskilliga fördelar vara förenade med en sådan lösning. En frihet för domstolarna att alltefter de särskilda förhållandena avgöra i vilken utsträckning uppskov i påbörjad huvudförhandling må tillåtas skulle väl i allmänhet icke heller komma att leda till att uppskov skulle medges i någon större utsträckning. Det torde emellertid icke kunna förnekas att en sådan lösning skulle vara förenad med vissa risker att den äldre rättegångsordningens uppskovssystem så småningom vinner insteg. Och detta system är helt oförenligt med den nya rättegångsordningens grundläggande principer. Jag är därför icke beredd att förorda en lösning efter nu antydda linjer utan anser, i likhet med kommittén och flertalet av remissinstanserna, att i lagen bör anges under vilka förutsättningar huvudförhandling må fortsättas efter uppskov.

Samma invändningar som kan anföras mot tanken att låta rätten efter omständigheterna avgöra huruvida fortsatt eller ny huvudförhandling skall

hållas kan enligt kommitténs mening riktas även mot den genom 1953 års lagändring införda undantagsregeln. Det är emellertid att märka att denna undantagsregel har ett synnerligen snävt tillämpningsområde. Med hänsyn härtill får invändningarna icke alls samma tyngd i detta fall. Emellertid kan ur andra synpunkter vägande invändningar riktas mot undantagsregeln, och jag anser det därför angeläget att söka åstadkomma en bättre lösning av förevarande problem än den som uppnåddes genom 1953 års provisoriska lagändring.

Den lösning som kommittén förordar innebär att den nuvarande tvåveckorsregeln ändras på det sättet, att en viss tillåten maximitid för uppskov stadgas i stället för att, såsom nu, en viss frist föreskrives, räknat från den dag uppskov första gången meddelades. Denna maximitid, som skall gälla även för det fall att flera uppskov meddelas under huvudförhandlingen, föreslås av kommittén till femton dagar. Någon undantagsregel för mål av synnerlig vidlyftighet skall icke gälla. Vidare föreslår kommittén att avbrott i huvudförhandling skall utan särskilt uppskovsskäl få göras å dag före helgdag. Sådant avbrott, liksom avbrott för helgdag, skall ej inräknas i den nyss angivna längsta uppskovstiden. Slutligen föreslår kommittén en mindre utvidgning av de i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § upptagna uppskovsskälerna. Den nu gällande regeln att uppskov må ske, om det är oundgängligen erforderligt för *utredningen*, skall sålunda enligt kommittéförslaget ersättas med en regel att uppskov må ske, om det är oundgängligen erforderligt för *handläggningen*.

Kommitténs förslag att avbrott i huvudförhandling må ske å dag före helgdag utan att avbrottet räknas som uppskov i teknisk mening har icke föranlett några principiella invändningar från remissinstansernas sida; åtskilliga av dessa har emellertid i detta hänseende förordat en något längre gående lagändring än den kommittén föreslagit. Det har sålunda från flera håll understrukits att det icke är realistiskt att räkna med att en huvudförhandling som kräver flera veckor kan pågå mera än genomsnittligt tre eller högst fyra dagar i veckan. En intensivare handläggning blir nämligen ofta alltför pressande såväl för domstolsledamöterna som för parterna och deras ombud. Deltagarna i en rättegång som spänner över en längre tidrymd måste vidare beredas tillfälle att i någon omfattning sköta andra uppdrag och ombesörja löpande ärenden. Detta gäller inte minst nämndemännen. De nu anförda synpunkterna har enligt min mening klart bestyrkts av de vunna erfarenheterna från handläggningen av vidlyftiga mål. Jag finner det därför ur olika synpunkter angeläget att kortare uppehåll i rättegången då och då kan göras. Bestämmelser som gör det möjligt för domstolen att med ganska korta intervaller överlägga om ett behandlat avsnitt i ett mål, samla och ordna intrycken av vad som förekommit och förbereda den fortsatta handläggningen torde icke motverka utan fastmer främja rättegångens koncentration och omedelbarhet.

På grund av det anförda vill jag, i likhet med åtskilliga remissinstanser, föreslå att avbrott i handläggningen må, så länge sammanträdet pågår, äga

rum under högst två söckendagar i veckan, utan att sådant avbrott inräknas i den uppskovstid som är avgörande för frågan om fortsatt eller ny huvudförhandling skall hållas. Såsom förutsättning för att dylikt avbrott skall få äga rum torde böra anges, att handläggningen av målet kan beräknas taga mera än två dagar i anspråk och att avbrottet kan ske utan olägenhet. Det torde böra överlåtas åt domstolen att efter omständigheterna avgöra vilken eller vilka dagar i veckan som må vara handläggningsfria. Ett stadgande av detta slag är av annan karaktär än de i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § upptagna reglerna rörande uppskov i huvudförhandling. Med hänsyn härtill anser jag att stadgandet icke bör upptagas i nämnda lagrum. Det synes lämpligen kunna införas i 1 kap. 15 § första stycket. Vad i detta lagrum stadgas torde genom hänvisningar i 50 kap. 15 § och 51 kap. 15 § böra göras tillämpligt även på huvudförhandling i överrätt.

Vad sedan angår frågan hur den egentliga uppskovstiden skall bestämmas kan jag, i likhet med flertalet remissinstanser, ansluta mig till kommitténs förslag att ersätta den nuvarande tvåveckorsregeln med en regel som anger en viss maximitid för tillåtna uppskov, ett eller flera. Däremot är jag i likhet med åtskilliga remissinstanser icke övertygad om att den av kommittén föreslagna maximitiden femton dagar är tillfyllest. En granskning av handläggningstiden för de vidlyftiga mål som under senare år varit före vid domstolarna ger enligt min mening vid handen att en högsta sammanlagd uppskovstid om femton dagar kan bli för snäv, även om, såsom jag förordat, möjlighet gives till uppehåll i handläggningen under två söckendagar i veckan. Såsom komplettering till den förteckning över handläggningstiderna för vissa vidlyftiga mål som redovisas i en bilaga till kommitténs betänkande vill jag nämna, att huvudförhandlingen vid Stockholms rådhusrätt av tredje delen av de s. k. Lundquistmålen pågick under 53 dagar och att uppehåll under huvudförhandlingen ägde rum under sammanlagt 48 vardagar. Uppehållen betingades främst av hinder för nämndemän och försvarare samt önskemål från åklagare och försvarare och av förberedelser för handläggning av nya avsnitt i målet och för slutanföranden i behandlade avsnitt. Någon mera betydande förlängning utav den av kommittén föreslagna tiden torde emellertid icke vara nödvändig. Med en tillåten högsta sammanlagd uppskovstid om tjugu dagar och med de ändringar av hithörande lagbestämmelser i övrigt som jag i det föregående föreslagit torde domstolarna även efter ett upphävande av den år 1953 införda undantagsregeln kunna bemästra problemen med de vidlyftiga rättegångarna. Den angivna tiden torde å andra sidan icke vara så lång att rättens ledamöter, då målet återupptages efter uppskov, ej kan antagas minnas vad som förut förekommit i målet. Skulle rätten med hänsyn till den tid som förflutit efter meddelat uppskov i målet eller av annat skäl finna lämpligt att redogörelse lämnas för vad som tidigare förekommit eller att visst material ånyo förebringas, kan rätten förordna därom. I enlighet med vad jag nu anfört vill jag föreslå att den högsta sammanlagda uppskovstiden bestämmas till tjugu dagar.

Uppenbarligen kommer en högsta uppskovstid om tjugu dagar att få betydelse främst när det gäller handläggningen av vidlyftiga mål. Det alldeles övervägande antalet mål är emellertid icke av särskilt vidlyftig natur, och det kunde kanske därför ifrågasättas om man icke för dessa mål kunde uppställa snävare regler i fråga om uppskovstiden. En lösning med längre sammanlagd uppskovstid för vidlyftiga mål än för vanliga mål synes emellertid med tanke på gränsfallen och även i övrigt mindre lämplig. Med en högsta uppskovstid av tjugu dagar för alla mål vinnes även den fördelen, att i en domstol med treveckorstur för nämnden huvudförhandlingen kan, om uppskov blir nödvändigt, uppskjutas tre veckor och sálunda fortsättas å ordinarie rättegångsdrag utan att nämnden behöver inkallas till extra sammanträde.

En reglering av uppskovstiden i enlighet med vad jag nu föreslagit torde vidare medföra att i mål, där yttrande från interneringsnämnden, ungdomsfängelnsnämnden eller annat håll inhämtas först efter huvudförhandlingen, yttrandet kan betydligt oftare än för närvarande beräknas hinna avgivas inom sådan tid att förhandlingen kan slutföras vid fortsatt huvudförhandling. Däremot torde väl utlåtanden över verkställda sinnesundersökningar i allmänhet ej hinna avgivas inom sådan tid att ny huvudförhandling kan undvikas. Det är emellertid angeläget att tiden för sinnesundersökningar nedbringas, och jag har min uppmärksamhet riktad på de problem som sammanhänger härmed.

Jag vill understryka att en reglering av uppskovstiden i enlighet med vad jag här förordat icke på något sätt rubbar rättegångsbalkens bestämmelser om vad som må utgöra skäl till uppskov. I sådant hänseende gäller såsom huvudregel att påbörjad huvudförhandling skall fortgå utan avbrott till dess målet är färdigt för avgörande. Undantagen från denna huvudregel är, såsom framgått av den tidigare redogörelsen, restriktivt utformade. Någon ändring i huvudregeln har icke föreslagits av kommittén. Beträffande en av de i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § angivna förutsättningarna för att uppskov må beviljas har kommittén emellertid föreslagit en mindre jämkning. Enligt lagrummens nu gällande lydelse må uppskov beviljas, om rätten finner det oundgängligen erforderligt för *utredningen*. För att möjliggöra uppskov även av annat skäl än med hänsyn till utredningen i målet — behov föreligger exempelvis av uppehåll i förhandlingen för överläggning inom domstolen rörande ett handlagt avsnitt av målet eller för att domstolen och parterna skall få tillfälle att förbereda och planlägga den fortsatta handläggningen eller därför att någon av rättens ledamöter på grund av sjukdom eller annan anledning blir förhindrad att tjänstgöra — föreslår kommittén att ordet *utredningen* ersättes med det mera omfattande begreppet *handläggningen*. I likhet med kommittén anser jag en jämkning av lagrummen på denna punkt motiverad. Såsom framhållits av hovrätten för Nedre Norrland torde uppskovsrätten icke behöva knytas vare sig till utredningen eller handläggningen utan uppskov bör kunna medges när det finnes oundgängligen erforderligt.

Även med den jämkning av förutsättningarna för uppskov som jag sålunda föreslår framgår det klart av bestämmelserna härom att uppskov skall medges endast när det påkallas av vägende skäl. Det är uppenbarligen av största vikt att längre och upprepade uppskov i en påbörjad huvudförhandling undvikas. Sådana äventyrar rättegångsbalkens grundläggande principer om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Med anledning av ett uttalande från föreningen Sveriges stadsdomare att sträng återhållsamhet bör iakttagas vid beviljande av uppskov för att komplettera utredningen el. dyl. vill jag emellertid framhålla, att om återhållsamheten i detta hänseende drives alltför långt, så kan detta medföra att parterna, efter fullföljd av målet, i högre instans i stor utsträckning åberopar och tillåtes förebringa ny bevisning eller annan utredning som icke ingått i det processmaterial på vilket underrättens dom grundats. En sådan utveckling innebär olägenheter i olika hänseenden. Det är av flera skäl angeläget att processmaterialet är fullständigt redan i första instans.

I likhet med kommittén finner jag ej anledning att i detta sammanhang föreslå någon ändring av reglerna i 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 § om upprepningskyldigheten vid ny huvudförhandling. Icke heller finner jag anledning att i detta sammanhang föreslå någon ändring av hithörande regler i 41 a § sinnessjuklagen. I de fall där domstolen efter huvudförhandling förordnat om sinnesundersökning av en tilltalad torde skuldfrågan i regel ha så klarlagts vid den första förhandlingen, att processmaterialet kan vid den nya huvudförhandlingen begränsas i avsevärd grad. Uppenbarligen ankommer det i första hand på parterna att verkställa den sovring av materialet som i dessa fall kan ske. Vad nu sagts äger tillämpning även när huvudförhandling uppskjutits för inhämtande av yttrande från interneringsnämnden eller ungdomsfängelsenämnden och liknande fall.

Med hänsyn bland annat till att nu berörda regler i 41 a § sinnessjuklagen till sin natur är processuella har Stockholms rådhusrätt föreslagit att reglerna införlivas med rättegångsbalken. Detta framstår enligt rådhusrättens mening som så mycket mera önskvärt som reglerna avsetts beröra icke blott sinnesundersökningsfallen utan även sådana fall då uppskovsfristen gått till ända till följd av att yttrande inhämtats från interneringsnämnden, ungdomsfängelsenämnden eller annan myndighet. Vad rådhusrätten sålunda anfört förtjänar enligt min mening att närmare övervägas. Med hänsyn till att spörsmålen om interneringsnämndens och ungdomsfängelsenämndens uppgifter och ställning är under utredning av strafflagberedningen och då förslag i dessa hänseenden kan väntas inom kort är jag icke beredd att i detta sammanhang föreslå någon ändring i frågan om bestämmelsernas placering.»

2. Tid för meddelande av dom i mål mot häktad

Gällande bestämmelser

I 30 kap. rättegångsbalken ges bestämmelser om dom och beslut i brottmål. Enligt 7 § andra stycket skall, då huvudförhandling ägt rum, samma

eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas. Finnes rådrum för domens beslutande eller avfattande oundgängligen erforderligt, må rätten besluta anstånd därmed; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas, då den tilltalade är häktad, inom en vecka och i annat fall inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Är den tilltalade häktad, skall domen meddelas senast inom två veckor.

17 kap. 9 § andra stycket innehåller för tvistemålens del bestämmelser som i huvudsak överensstämmer med reglerna rörande brottmål. I tvistemål kräves dock för anstånd med domens meddelade endast att på grund av målets beskaffenhet rådrum erfordras för domens beslutande eller avfattande.

En redogörelse för vad i denna del i promemorian anförts av kommittén, som härutinnan icke framlagt något förslag till ändrade regler, och av remissinstanserna lämnas å s. 36—38 i propositionen.

Departementschefen

Föredragande departementschefen anförde vid lagrådsremissen bl. a.:

»Den i lagen föreskrivna absoluta maximitiden i fråga om tiden för meddelande av dom mot tilltalad som är häktad har i praktiken visat sig medföra svårigheter när det gäller vidlyftiga mål och en uppmjukning av denna föreskrift har ifrågasatts. Rättegångskommittén har emellertid ansett att någon jämkning av hithörande regler ej behöver ske, om kommitténs förslag om ändring av uppskovsreglerna i 46 kap. 11 § genomföres. Genom en ändring av uppskovsreglerna skulle nämligen, anser kommittén, ökade möjligheter skapas för rätten att under huvudförhandlingens gång etappvis överlägga om och preliminärt taga ställning till olika delar av ett vidlyftigt brottmål.

Såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen för remissinstansernas yttranden i denna del har från flera håll starkt understrukits att behov av en uppmjukning av den absoluta tidsgränsen föreligger även om en ändring av uppskovsreglerna genomföres. Häradshövdingeföreningen framhåller sålunda att det i praktiken kan vara omöjligt att färdigställa en dom i ett vidlyftigt mål inom fjorton dagar, om sedvanlig omsorg skall nedläggas vid domens utarbetande. Samma ståndpunkt intager Svea hovrätt och Stockholms rådhusrätt, domstolar som i högre grad än andra torde ha praktisk erfarenhet av de särskilda svårigheter som är förenade med de vidlyftiga målen.

Vad som sålunda och i övrigt anförts från remissinstansernas sida äger enligt min mening en sådan tyngd, att en uppmjukning av den absoluta tidsgräns inom vilken dom i mål rörande häktad skall meddelas framstår såsom påkallad trots de betydelsefulla hänsyn som föranlett denna maximitfrist. Föreskrifterna rörande tiden för meddelande av dom mot den som är häktad bör icke vara så snävt utformade, att de i praktiken omöjliggör

en tillämpning av rättegångsbalkens häktningsregler i vidlyftiga mål. Å andra sidan bör av föreskrifterna tydligt framgå att särskild skyndsamhet kräves, när det gäller tilltalad som är häktad. Det må emellertid i detta sammanhang erinras om att domstolen jämlikt 4 kap. 12 § strafflagen äger förordna att häktningstiden skall avräknas från straffet.

Frågan hur en uppmjukning av föreskriften om den absoluta tidsfristen lämpligen bör ske är tveksam. Närmast till hands ligger måhända den lösningen, att man något förlänger den nuvarande tidsfristen om två veckor. För att vinna vad man önskar uppnå med en förlängning av tidsfristen torde denna icke kunna bestämmas till kortare tid än tre veckor. Även en sådan mindre utvidgning av tidsfristen är emellertid ägnad att väcka starka betänkligheter. Bortsett från att en dylik förlängning i något, säkerligen mycket sällsynt, fall skulle kunna visa sig otillräcklig synes mot denna lösning främst kunna anföras, att den kan tänkas leda till en allmän förlängning av anståndstiden. Om den längsta anståndstiden skulle bestämmas till tre veckor, skulle ett beslut om exempelvis fjorton dagars anstånd med domen uppenbarligen icke få samma karaktär av undantagsfall som ett dylikt beslut för närvarande har. Med hänsyn till de stora krav på skyndsamhet som måste ställas särskilt när det gäller avgörande i brottmål mot tilltalad som är häktad vill jag icke förordna en lösning som för det stora flertalet mål innebär risk för en förlängning av tiden mellan huvudförhandlingens avslutande och domen i målet, låt vara att lösningen visserligen skulle undanröja vissa svårigheter som för närvarande kan uppkomma i ett eller annat undantagsfall. Jag vill i stället, om än med viss tvekan, ansluta mig till det ändringsförslag som förordats i flera av remissyttrandena och som innebär att den särskilda regeln om dom senast inom två veckor för den händelse den tilltalade är häktad får utgå. Med en sådan lösning kommer, liksom för närvarande, huvudregeln att vara den, att dom i brottmål skall beslutas och avkunnas omedelbart efter den överläggning som skall hållas i anslutning till huvudförhandlingen. Finnes rådrum för domens beslutande eller avfattande oundgängligen erforderligt, må rätten besluta anstånd därmed. Om ej synnerligt hinder möter, skall i sådant fall domen meddelas, när den tilltalade är häktad, inom en vecka och i annat fall inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Någon anledning att befara att domstolarna skall missbruka denna starkt begränsade möjlighet till anstånd anser jag icke föreligga.

För att möjliggöra särskild kontroll över att domstol icke beslutar anstånd med meddelande av dom mot häktad i andra fall eller i större utsträckning än som avses med bestämmelserna kunde möjligen övervägas att föreskriva skyldighet för domstol att vid beslut om anstånd överstigande två veckor göra anmälan om beslutet med uppgift om anledningen till anståndet. Mot införande av en sådan anmälningskyldighet kan emellertid vägande invändningar göras. Jag kan därvid åberopa väsentligen samma skäl som föranledde att ett liknande förslag om anmälningskyldighet avvisades vid nya rättegångsbalkens tillkomst. Vid detta tillfälle framfördes vissa för-

slag att genom enklare anordningar än införande av anmälningsskyldighet vinna möjlighet att utöva kontroll. Sålunda framfördes tanken att låta rätten i en särskild liggare över mål, i vilka anstånd med meddelande av dom beslutats, anteckna anledningen till anståndet. En sådan anordning synes kunna genomföras utan de olägenheter som är förenade med ett anmälningsförfarande. Erforderliga föreskrifter härom torde emellertid kunna meddelas i administrativ ordning.»

3. Suppleant för rättens ordförande

I syfte att minska riskerna för att domstol med nämnd skall förlora sin domförhet på grund av förfall för ordföranden under pågående förhandling har kommittén föreslagit, att i 1 kap. 14 § rättegångsbalken införes den regeln att, om i synnerligen vidlyftigt mål underrätt skall bestå av lagfaren domare och nämnd, hovrätten må förordna annan lagfaren domare att övervara huvudförhandlingen för att vid förfall för rättens ordförande i dennes ställe inträda i rätten.

För remissyttrandena i denna fråga redogöres å s. 35 i propositionen.

Departementschefen

»Såsom framhållits av Stockholms rådhusrätt kan det önskemål, som kommittén velat tillgodose genom möjligheten att i vidlyftiga mål förordna suppleant för rättens ordförande, tillgodoses även genom en utökning av antalet lagfarna ledamöter i domstol med nämnd i förening med en domförhetsregel av innehåll att domstolen är domför även med ett mindre antal lagfarna ledamöter än det som högst må sitta i rätten. Frågan om underrätts sammansättning och om domförhetsreglerna är för närvarande föremål för särskild utredning. Med hänsyn härtill och till att behovet av en reform i enlighet med kommitténs förslag icke i praktiken visat sig särskilt trängande är jag icke för närvarande beredd att föreslå införande av bestämmelser om suppleant för rättens ordförande. Mot förslaget synes för övrigt den anmärkningen kunna riktas, att suppleantens ställning och befogenheter i rättegången innan han inträtt i rätten icke reglerats med den klarhet som är önskvärd. Självfallet bör han ej innan han inträtt i rätten äga att deltaga i rättens omröstning till dom eller beslut. Däremot talar starka skäl för att han i likhet med rättens ledamöter i övrigt skall äga rätt att genom frågor till parterna eller på annat sätt bidra till målets belysning och att deltaga i rättens överläggningar. Såsom nyss antytts synes emellertid hela problemet kunna anstå i avbidan på den nämnda utredningen.»

Lagrådet

Lagrådet har lämnat det framlagda förslaget utan erinran.

Ärendets tidigare behandling i riksdagen

Över propositionen och den vid vårsessionen väckta motionen avgav utskottet under samma session utlåtande nr 34. Utskottet hemställde att riksdagen måtte, med avslag å motionen II: 746, bifalla propositionen. Reservation anfördes av fyra ledamöter. Enligt reservanternas mening hade utskottets utlåtande bort innefatta tillstyrkande av bifall till de i motionen II: 746 framförda förslagen ävensom hemställan om sådan ändring i övrigt av propositionens förslag beträffande reglerna om uppskov i huvudförhandling samt fortsatt och ny huvudförhandling att maximitiden för uppskov bestämdes till femton dagar samt att den år 1953 införda undantagsregeln bibehölls med endast den ändringen däri att orden »fyra veckor» utbyttes mot »tjugufyra dagar».

Riksdagens kamrar beslöt att visa utlåtandet åter till utskottet samt att till höstsessionen uppskjuta behandlingen av ärendet.

Inom utskottet har därefter upprättats en promemoria över inhämtade upplysningar rörande ett par vidlyftiga mål. Det ena av dessa handlägges f. n. av rådhusrätten i Umeå och plägar benämnas Bowatermålet. Det andra, det s. k. Clüvermålet, har under sommaren 1956 handlagts av häradsrätten i Nås och Malungs domsaga.

Förnyad remissbehandling

Utskottet har beträffande frågan om lämpliga regler för avbrott och uppskov i huvudförhandling samt fortsatt och ny huvudförhandling inhämtat yttranden från *riksåklagarämbetet*, *Svea hovrätt*, *hovrätten för Övre Norrland* och *kommittén*. Därjämte har i samma fråga *föreningen Sveriges häradshövdingar*, *föreningen Sveriges stadsdomare* och *Sveriges advokatsamfund* beretts tillfälle avgiva yttranden.

Förutom yttrandena från dessa instanser föreligger jämväl av riksåklagarämbetet infortrade yttranden från åklagarmyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler och föreningen Sveriges landsfiskaler.

Några av remissinstanserna har ingått på frågan huruvida man borde, i likhet med vad som gäller i Danmark och Norge, överlämna åt domstolarna att obundna av fixa lagregler själva med hänsynstagande till förhållandena i varje fall avgöra om efter uppskov ny eller fortsatt huvudförhandling skall hållas.

Föreningen Sveriges häradshövdingar har för sin del förordat införande av en sådan ordning. Föreningen säger sig ej ha rubbats i sin förut tillkännagivna övertygelse om att denna lösning är den mest ändamålsenliga och att den kan genomföras utan risk för att domstolarna återfaller till det under äldre rättegångsbalkens tid rådande uppskovssystemet.

Svea hovrätt uttalar i sitt yttrande:

Om man väljer att i lagen angiva, under vilka förutsättningar huvudförhandling må fortsättas efter uppskov, måste enligt vunna erfarenheter en

reglering göras inom en mycket vidsträckt ram för att en tillfredsställande lösning skall vinnas i avseende å alla problem som de vidlyftiga målen erbjuda. Värdet av en sådan reglering kan ifrågasättas. En ordning, innebärande frihet för domstolarna att själva för varje särskilt fall avgöra huruvida efter uppskov ny eller fortsatt huvudförhandling skall hållas, är enligt hovrättens mening att föredraga. De mot en sådan lösning uttalade farhågorna för att den äldre rättegångsordningens uppskovssystem på nytt skall vinna insteg synas överdrivna. Det är naturligt att i samband med 1953 års lagändring i ämnet, då man första gången grep sig an problemet att jämka den för rättegångsbalkens grundprinciper viktiga uppskovsregeln, stor återhållsamhet kom till uttryck. Sedan dess har den nya rättegångsordningen varit i tillämpning ytterligare några år och dess grundprinciper torde nu ha vunnit sådan hävd hos domstolarna, att en återgång till den gamla ordningens uppskovssystem ter sig främmande. Därest mer eller mindre detaljerade bestämmelser om avbrott och uppskov undvikas, torde i själva verket avsedd och önskvärd tillämpning bevaras åt den för koncentrationsprincipen grundläggande huvudregeln, att huvudförhandling skall såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang.

Rättegångskommittén och *advokatsamfundet* avstyrker en lösning efter nu angivna linjer och förordar att domstolarna bindes genom en legal reglering av uppskovstiderna. Skälet för denna ståndpunkt angives vara att risk finns för återfall i det gamla uppskovssystemet. Advokatsamfundet vill emellertid ej hålla för osannolikt att en friare ordning framdeles skall kunna genomföras. *Stadsdomarföreningen* ger uttryck åt den uppfattningen att ännu någon tid bör förflyta innan man inför en friare ordning.

Vad beträffar en närmare reglering av uppskov i rättegång har samtliga remissinstanser tänkt sig en lösning efter två linjer. För mål av den vanligast förekommande storleksordningen (ordinära mål) tänker man sig att bibehålla regler med bestämda uppskovsfrister. För mål av större omfattning (vidlyftiga mål) föreslås en undantagsregel innebärande att åt domstolen anförtros att avgöra huruvida efter uppskov ny eller fortsatt huvudförhandling skall hållas. Några av remissinstanserna har uttryckligen framhållit, att det är omöjligt att finna gemensamma regler för mål av alla storleksordningar.

Det förslag *rättegångskommittén* nu framlägger innebär beträffande de ordinära målen, att efter uppskov huvudförhandling må fortsättas om det antal söckendagar, under vilka huvudförhandling ej ägt rum, uppgår till sammanlagt högst 15 dagar. Vid beräkning av uppskovsdagarna skall vidare enligt kommitténs förslag icke medräknas två dagar för varje vecka, motsvarande de i propositionens förslag medgivna handläggningsfria dagarna. För mål av sådan storleksordning att huvudförhandlingen beräknas kräva mera än 30 dagar föreslår kommittén en undantagsregel av innebörd att det överlämnas åt domstolen att, om uppskovstiden överskridits, avgöra huruvida ny eller fortsatt huvudförhandling skall hållas.

Såsom motiv till sitt förslag anför kommittén bl. a.:

Den i kommitténs promemoria den 4 april 1955 föreslagna uppskovsregeln byggde på en annan princip än den i propositionen angivna. Kommittén föreslog att uppehåll i förhandlingen utan uppskovsanledning skulle

få ske, förutom å helgdag, å dag före helgdag samt att i den av kommittén föreslagna maximitiden för uppskov, femton dagar, aldrig skulle inräknas helgdag och dag före helgdag, oavsett huruvida sådan dag infallit under tid målet formellt varit uppskjutet eller ej. Denna regel kunde knappast föranleda tvekan i tillämpningen. Kommittén har nu intet att erinra mot att det, såsom i propositionen föreslagits, i mål, vilkas handläggning kan beräknas taga i anspråk mera än två dagar, blir tillåtet att utan uppskovsansledning göra avbrott i handläggningen under högst två söckendagar i veckan. Att man i dessa större mål tillåter avbrott, utom helgdagar, två rörliga dagar i veckan i stället för endast dag före helgdag, bör emellertid ej utsluta, att man använder kommitténs tidigare konstruktion och utformar bestämmelsen om maximitiden för uppskov så, att man från det antal dagar, under vilka sedan huvudförhandlingen börjats förhandling ej hållits, skall avräkna helgdagar och två söckendagar varje vecka i alla fall, d. v. s. även under tid då målet formellt varit uppskjutet och oavsett hur många dagar handläggningen beräknas taga i anspråk. Sådan avräkning torde böra få ske, även om huvudförhandlingen ej börjat den första dagen i veckan. Med en dylik konstruktion synes emellertid en maximal uppskovstid av femton dagar vara till fyllest.

För de ordinära målens del skulle en dylik regel innebära att, om endast ett uppskov sker, detta kan räcka fyra veckor och i vissa fall någon dag mera. Det kan naturligtvis ifrågasättas, om man i de ordinära målen bör tillåta så långt uppskov. I de allra flesta mål slutföres emellertid huvudförhandlingen vid ett enda rättegångstillfälle och en utsträckning av den möjliga uppskovstiden till fyra veckor innebär enligt kommitténs uppfattning knappast några risker för att praxis i detta hänseende ändras. Ha rättens ledamöter vid återupptagande av ett mål efter uppskov ej tillräckligt klart minne av vad som tidigare förekommit, finnes alltid möjlighet att ånyo förebringa det material som befines erforderligt för att friska upp ledamöternas minnesbild. Nedbringas tiden för sinnesundersökning, ökas med en maximal uppskovstid av fyra veckor utsikten att utlåtandet över undersökningen kan föreligga inom sådan tid att ny huvudförhandling kan undvikas. Yttrande från interneringsnämnden och ungdomsfängelnsnämnden torde redan nu i övervägande antalet fall avgivas inom kortare tid än fyra veckor. Påpekas bör också i detta sammanhang att ej så få domstolar ha fyraveckorstur för nämnden.

Kommittén vill med några exempel belysa konsekvenserna av den uppskavsregel kommittén nu förordar. I stora mål skulle icke finnas någon i lag angiven begränsning av den tid, under vilken en huvudförhandling, som pågår fyra dagar i veckan, kan fortsätta. Om handläggningen någon vecka pågår endast tre dagar, tages en av de femton uppskovsdagarna i anspråk. Skjutes en huvudförhandling från måndag i en vecka till måndag fyra veckor senare, ha samtliga femton uppskovsdagar tagits i anspråk, tre den första veckan och fyra i envar av de tre följande veckorna. Äger uppskov rum från onsdag i en vecka till onsdag fyra veckor senare, ha tagits i anspråk i första veckan en uppskovsdag, i envar av de tre följande veckorna fyra dagar och i den sista veckan ingen uppskovsdag, d. v. s. sammanlagt tretton uppskovsdagar.

Med den här förordade regeln böra domstolarna kunna bemästra praktiskt taget alla de vidlyftiga rättegångar som uppkomma utan att, som hittills i stor utsträckning måst ske, behöva åsidosätta gällande bestämmelser.

De föreslagna reglerna lösa emellertid icke de problem, vilka uppstå vid handläggning av mål av sådan alldeles osedvanlig omfattning och beskaffenhet som Bowaternålet. Beträffande detta mål utgår kommittén vid denna bedömning ifrån att det ej är möjligt att avgöra skilda delar genom del-

dom eller mellandom och att förberedelsen bedrivits tillräckligt effektivt. Att finna regler med bestämda uppskovsfrister, lämpade för mål av Bowater-målets storleksordning synes knappast möjligt. Annan utväg torde därför ej stå till buds än att bibehålla möjlighet till undantag från huvudregeln beträffande alldeles osedvanligt vidlyftiga mål.

En lösning, som framkastats, vore därvid att införa regler, enligt vilka hovrätten på framställning av underrätten skulle, om med hänsyn till målets vidlyftiga omfattning eller annan särskild omständighet synnerliga skäl därtill prövades föreligga, äga medgiva, dels att fortsatt huvudförhandling finge hållas, oaktat maximitiden för uppskov överskridits, och dels att avbrott i huvudförhandlingen enligt de i 1 kap. 15 § föreslagna bestämmelserna finge äga rum under högst tre i stället för två sökendagar i veckan. Beträffande i överinstanserna anhängiga mål skulle överlämnas åt domstolen själv att under samma förutsättningar avgöra, huruvida avsteg som nu sagts finge göras från huvudreglerna. Mot införande av bestämmelser av nu antytt innehåll kan emellertid invändas, att det knappast synes lämpligt att hovrätt skulle kunna inverka på hur underrätt i ett enskilt fall genomför huvudförhandlingen i där anhängigt mål. Det skulle sannolikt också bli svårt för hovrätt att utan alltför långt dröjsmål ingå i en verklig sakprövning av sådan framställning från underrätt som ovan berörts. Kommittén anser ej heller att tillräckliga skäl föreligga att ge överrätterna större möjligheter än underrätterna att i egna mål själva avgöra, hur huvudförhandlingen skall genomföras. Med hänsyn till det anförda anser sig kommittén ej böra förorda regler av den innebörd nu berörts.

Någon annan möjlighet återstår då knappast än att ha en regel vilken, oavsett huruvida målet handlägges i underrätt eller överrätt, i likhet med den år 1953 införda undantagsbestämmelsen under vissa villkor lägger i domstolens hand att, om uppskovstiden överskridits, avgöra huruvida ny eller fortsatt huvudförhandling skall hållas. Som förutsättning härför bör liksom enligt 1953 års undantagsbestämmelse gälla, att huvudförhandlingen skall kräva viss i lagen angiven tid. Kommittén anser, att i detta hänseende bör föreskrivas, att målet skall vara av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva mera än trettio förhandlingsdagar. Enligt kommitténs uppfattning råder ingen tvekan om att mål, som ej taga längre tid i anspråk än nyss sagts, kunna bemästras med de nu föreslagna reglerna utan att ny huvudförhandling behöver förekomma i andra fall än då sådan verkligen är påkallad. Gränsen skulle i själva verket kunna sättas högre, men värdet av en säkerhetsmarginal torde ej kunna bestridas. Bestämmelsen blir tillämplig såväl då det redan vid planläggningen av förhandlingen kan beräknas att denna kräver mera än trettio dagar som då det först senare visar sig att förhandlingen kräver större antal dagar än nyss sagts. Undantagsregeln synes kunna utformas efter förebild av 1953 års bestämmelse.

Den av kommittén föreslagna regeln för ordinära mål har förordats av *hovrätten för Övre Norrland* samt *advokatsamfundet*. Hovrätten har bl. a. anfört:

Uppskovsfristens längd torde bl. a. bli avhängig av om, såsom kommittén förslagit, helgdagar och handläggningsfria dagar skola frånräknas sammanlagda antalet uppskovsdagar även under tid, då målet formellt varit uppskjutet, eller om domstolen skall sakna möjlighet att tillgodogöra sig helgdagar och handläggningsfria dagar, sedan beslut om uppskov meddelats. Det kan väl förefalla stötande att, medan uppskovstid löper och frågan om

avbrott i huvudförhandlingen således icke är aktuell, avbrottsdagar likväl skola få tillgodoräknas. Då emellertid den av kommittén antagna konstruktionen är enkel att tillämpa och knappast torde kunna giva upphov till tolkningssvårigheter, synas skäl tala för att kommitténs regler kommer till användning. Vid sådant förhållande bör emellertid längre maximifrist för uppskov än femton dagar icke komma i fråga.

Även *föreningen Sveriges häradshövdingar* har tillstyrkt den utformning avbrottsregeln för de ordinära målen givits i kommitténs förslag, dock att vid beräkning av uppskovstiden tre söckendagar i veckan skulle lämnas oräknade. Föreningen har framhållit bl. a. att förslaget innebär vissa fördelar i de fall då interneringsnämndens eller ungdomsfängelns yttrande skall inhämtas och för de domstolar som har fyra veckorstur för nämnden.

Riksåklagarämbetet har för sin del för de ordinära målen förordat en regel om högst 15 dagars uppskovstid men framhållit att man, om en regel angående två eller för större mål tre handläggningsfria dagar infördes, icke syntes böra ge domstolen möjlighet att under den egentliga uppskovstiden tillgodogöra sig handläggningsfria dagar.

Svea hovrätt har föreslagit, att uppskavsregeln för de ordinära målen utformas i enlighet med utskottsreservanternas förslag dock med det förtydligandet, att i uppskovstiden icke skall inräknas de dagar under vilka avbrott må äga rum.

Vad angår frågan om en undantagsregel för vidlyftiga mål har *Svea hovrätt*, *hovrätten för Övre Norrland* och *riksåklagarämbetet* tillstyrkt en lösning enligt den linje, som angives i den vid utskottets utlåtande fogade reservationen. Hovrätten för Övre Norrland anför härom:

Vad angår de extraordinära målen har hovrätten i sitt tidigare yttrande framfört den uppfattningen, att i ett mål av synnerlig vidlyftighet varje begränsning av uppskovstiden kan medföra, att ny huvudförhandling blir erforderlig. De uppgifter, som i den inom utskottet upprättade promemorian lämnats om den blivande huvudförhandlingen i det s. k. Bowatermålet, ha bestyrkt hovrätten i denna uppfattning. Det torde, såsom kommittén i sitt yttrande framhållit, knappast vara möjligt att finna regler med bestämda uppskavsfrister, lämpade för mål av sådan storleksordning. Då det enligt hovrättens mening icke bör läggas i hovrättens eller Kungl. Maj:ts hand att in casu medgiva undantag från eljest bestämda regler om avbrott och uppskov, synes annan utväg icke finnas än att för vissa mål bibehålla den genom 1953 års lagstiftning tillskapade undantagsbestämmelsen. Faran för att rättegångsbalkens grundläggande regel om koncentration i huvudförhandlingen härigenom kan komma att åsidosättas, vilken motiverade hovrättens tidigare avstyrkande av ett bibehållande av undantagsbestämmelsen, kan i viss mån motverkas genom att bestämmelsen utformas mera restriktivt än som enligt gällande lag är fallet. Möjlighet till en sådan utformning synes också föreligga, eftersom det med hänsyn till de föreslagna bestämmelserna om avbrott och om möjlighet för domstolen att tillgodogöra sig avbrottsdagar, även då målet formellt är uppskjutet, kan antagas, att behov av en undantagsbestämmelse endast föreligger för mål av den allra största storleksordningen. Enligt hovrättens mening bör en tillämpning av undantagsbestämmelsen därför endast kunna komma i fråga, där huvudförhand-

lingen kan beräknas taga minst sex veckor, söndagar och två handläggningsfria dagar i veckan oräknade, eller sålunda minst tjugufyra förhandlingsdagar. På grund härav förordar hovrätten, att åt bestämmelsen i 43 kap. 11 § andra stycket andra punkten och åt motsvarande bestämmelse i 46 kap. 11 § rättegångsbalken gives den lydelse reservanterna i utskottet föreslagit; dock att ordet »dagar» synes böra ersättas med ordet »förhandlingsdagar» till förtydligande av att i det beräknade antalet dagar icke skola inräknas helgdagar och eventuella handläggningsfria dagar.

Rörande undantagsregeln har riksåklagarämbetet anfört:

I yttrande till Kungl. Maj:t den 20 juni 1955 avseende kommitténs promemoria den 4 april 1955 angående vidlyftiga rättegångar anförde ämbetet, att det beträffande några exceptionellt stora brottmålsrättegångar från de senaste åren förefölle tvivelaktigt, om det varit möjligt att genomföra huvudförhandlingen med två handläggningsfria dagar per vecka och därutöver sammanlagt 15 uppskovsdagar samt att erfarenheterna från dessa rättegångar kunde tyckas tala emot att man avhände sig den säkerhetsventil, som tillskapats genom 1953 års lagändring. Ämbetet gav emellertid uttryck för den meningen, att en dylik säkerhetsventil icke skulle bli nödvändig, därest kommitténs förslag till ändrade regler om särskiljande av åtal genomfördes och domstolarna utnyttjade denna möjlighet i önskvärd omfattning.

Med hänsyn till de upplysningar, som innefattas i den inom utskottet upprättade promemorian, och på de skäl, som anförts av reservanterna inom utskottet, vill emellertid ämbetet nu förorda, att en motsvarighet till 1953 års undantagsregel bibehålles. Regeln synes lämpligen kunna utformas i enlighet med reservanternas förslag. Som förutsättning för regelns tillämpning synes sålunda böra föreskrivas, att huvudförhandlingen beräknas kräva mera än tjugufyra dagar.

En liknande ståndpunkt har intagits av *föreningen Sveriges häradshövdingar*, som i sitt yttrande bl. a. anför:

Därest man emellertid i likhet med kommittén, Kungl. Maj:t enligt propositionen och utskottet — jämväl reservanterna — väljer att med bestämda regler binda domstolarna till ett visst förfarande, måste man uppenbarligen, såsom i utskottsutlåtandet och reservationen uttalats, tillse att reglerna bliva sådana att de utan större olägenheter kunna upprätthållas i den praktiska tillämpningen. Detta torde innebära att ju större handlingsfrihet man lämnar domstolarna, desto större utsikter finnas att undvika olägenheter. I detta hänseende innebär propositionens förslag en avsevärd förbättring i förhållande till nu gällande regler och även i jämförelse med kommitténs förslag i 1955 års promemoria. Det synes dock vara ställt utom tvivel att propositionens regler icke medgiva ett tillfredsställande handläggningsschema i de verkligt stora målen även om förutsedda omständigheter, såsom sjukdomsfall bland rättens ledamöter, ej skulle tillstöta, och att de i dylika mål medföra risk för att det blir nödvändigt att hålla ny huvudförhandling i fall, då detta ej skulle vara erforderligt för upprätthållande av principerna om omedelbarhet och koncentration. Övertygande skäl föreligga alltså för reservanternas förslag om bibehållande av en undantagsbestämmelse såvitt angår uppskovstiden för de verkligt vidlyftiga målen. Hur denna grupp av mål skall avgränsas kan vara föremål för olika meningar. Reservanternas förslag att såsom förutsättning för undantagsregelns tillämpning stadga att huvudförhandlingen beräknas kräva minst tjugufyra dagar anknyter till vad som gäller efter 1953 års lagändring. Större krav

på vidlyftighet bör under inga förhållanden ställas. Det synes tvärtom kunna med fog ifrågasättas att göra undantagsregeln tillämplig på mål med något kortare beräknad handläggningstid. Även i ett mål med exempelvis aderton dagars handläggningstid, innebär det ett stort slöseri med tid och arbetskraft att sedan handläggningen kanske pågått sexton dagar vara nödsakad att hålla ny huvudförhandling, och i ett sådant mål är, under i övrigt lika förhållanden, risken för att kravet på koncentration och omedelbarhet genom ett uppskov åsidosättes mindre än i ett tjugufyradagarsmål.

Advokatsamfundet finner det beklagligt att en särskild undantagsregel allttjämt skall anses erforderlig för de vidlyftiga målen. Samfundet anför bl. a.:

Grundfelet med den föreslagna undantagsregeln är att den praktiskt taget icke innefattar någon som helst garanti för upprätthållandet av principen om rättegångens omedelbarhet och koncentration, och risk föreligger givetvis för att undantagsregeln kan komma att tillämpas även i fall, för vilka den icke är avsedd. I själva verket är man alltså här inne på ett ganska långt avsteg från rättegångsbalkens grundprinciper. Med hänsyn till vad som uttalats av de domare, som handlägga Bowatermålet, lär det emellertid vara ofrånkomligt att i lagen bibehålla en undantagsregel. Styrelsen vill dock ifrågasätta om icke den av kommittén föreslagna gränsen trettio dagar borde kunna sättas högre, detta för att såvitt möjligt förebygga missbruk av undantagsregeln.

Beträffande uppskavsregleringen i dess helhet har *föreningen Sveriges stadsdomare* föreslagit dels beträffande de ordinära målen att nu gällande tvåveckorsregel bibehålles och dels beträffande de vidlyftiga målen att den nu gällande undantagsregeln utvidgas till att omfatta mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst sex handläggningsdagar. Föreningen anför till stöd för sin ståndpunkt:

Vad först angår de ordinära målen vill styrelsen erinra om att något behov av ändrade uppskavsregler för dessa icke framkommit under de år nya rättegångsbalken varit i tillämpning. Nu ifrågavarande lagstiftningsfråga har uppkommit uteslutande för att komma till rätta med de särskilda problemen som är förknippade med de vidlyftiga målen. Det synes då knappast påkallat att vidtaga ändring även beträffande övriga mål. Enligt styrelsens uppfattning är en sådan ändring icke blott onödig utan även olämplig. Styrelsen vill härutinnan hänvisa till vad styrelsen anför i sitt den 1 augusti 1955 avgivna yttrande över kommitténs promemoria angående vidlyftiga rättegångar. Vad styrelsen då anför om olägenheterna av en utsträckning av uppskovstiden till tre veckor gäller i ännu högre grad kommitténs i skrivelsen till utskottet den 5 juli 1956 framförda förslag, vilket innefattar en utsträckning av uppskovstiden till fyra veckor, i vissa fall ännu längre. De skäl departementschefen i propositionen anför som försvar för utsträckningen av uppskovstiden för de vanliga målen finner styrelsen icke övertygande. En sådan organisatorisk detalj som att vissa domstolar indelat sin nämnd till tjänstgöring var tredje vecka bör icke få påverka en för det muntliga rättegångsförfarandet så grundläggande fråga som uppskovstidens längd. Detsamma gäller det fåtal fall då det efter hållen huvudförhandling visar sig nödvändigt att inhämta yttrande från interneringsnämnden eller ungdomsfängelsenämnden.

För de vidlyftiga målen ligger frågan om avbrott i och uppskov med huvudförhandling annorlunda till. Man torde kunna utgå ifrån att de domare,

som deltaga i handläggningen av dylika mål, är befriade från andra mål till dess det vidlyftiga målet avgjorts. Risken för att intrycken av vad som förekommit skall förflyktigas är därför mindre än i sådana mål, där deltagande domare samtidigt är engagerade i andra mål. Vidare torde man kunna utgå ifrån att, sedan huvudförhandlingen i ett vidlyftigt mål inletts, från domstolens sida allt kommer att göras för att föra fram målet till ett avgörande inom rimlig tid. Härvid bör domstolen kunna räkna med lojal medverkan från i målet deltagande advokater. För en part som vill sabotera rättegången torde möjligheten att göra detta med framgång vara större om domstolen är bunden av strikta regler om skyldighet att efter uppskov taga om målet i dess helhet. Ovannämnda synpunkter pekar enligt styrelsens uppfattning på lämpligheten att beträffande de vidlyftiga målen tillämpa det dansk-norska systemet med frihet för domstolen att avgöra om efter uppskov ny eller fortsatt huvudförhandling skall hållas. Någon nyhet för vårt land innebär ju detta icke, eftersom det dansk-norska systemet efter lagändringen 1953 faktiskt gällt för sådana mål, som beräknats kräva minst fyra veckors huvudförhandling. Några olägenheter har icke förspotts från tillämpningen av denna regel. Den lämpligaste lösningen av frågan torde vara att ta ett steg vidare på den väg som beträddes genom nämnda lagändring. Styrelsen vill sålunda förorda att gränsen för tillämpningen av den särskilda regeln för vidlyftiga mål sättes vid mål, som beräknas kräva minst sex dagars handläggning. Anledningen till att styrelsen förordar denna gräns är att mål av nämnda storlek för de allra flesta domstolar kräver särskilda organisatoriska anordningar. Sålunda torde nästan alltid för huvudförhandlingen i dylikt mål komma att avdelas särskilda domare, som endast sysslar med detta mål.

Vad angår frågan om införande av regler om möjlighet att göra avbrott i huvudförhandling har samtliga remissinstanser förordat, att sådana regler införes.

Huruvida denna möjlighet bör bestämmas att omfatta mera än två dagar i veckan är föremål för delade meningar. *Kommittén* har i denna fråga beträffande sådana mål som omfattas av dess förslag till den förut angivna undantagsregeln anfört:

I mål av nu angiven omfattning är det måhända ej rimligt att förutsätta att huvudförhandlingen alltid skall pågå så mycket som fyra dagar i veckan. Med hänsyn främst till att det i mål av nu ifrågavarande storleksordning ej finns samma anledning som i andra mål att strikt skilja på uppskov och avbrott synes emellertid den nyssnämnda särskilda undantagsbestämmelsen öppna tillräckliga möjligheter att tillgodose behovet av uppehåll i förhandlingen och synes det därför icke erforderligt att vidtaga någon ändring även i 1 kap. 15 §.

En liknande ståndpunkt intages av *hovrätten för Övre Norrland*.

Riksåklagarämbetet föreslår en avbrottsregel som medger avbrott under högst tre söckendagar i veckan om huvudförhandlingen beräknas taga i anspråk mera än åtta dagar samt avbrott under högst två söckendagar i veckan om målet är av mindre omfattning men huvudförhandlingen beräknas kräva mera än två dagar. Ämbetet anför härom närmare:

Av de i brottmålsprocessen agerande är måhända åklagaren den, vars arbetsuppgifter under huvudförhandlingen äro de mest pressande. När det

gäller att utforma lämpliga regler om avbrott i huvudförhandling genom visst antal handläggningsfria dagar per vecka, synas därför de synpunkter, som från åklagarhåll kunna anläggas på frågan, vara värda särskilt beaktande. Av de till ämbetet avgivna yttrandena torde framgå, att i de verkligt vidlyftiga målen, ett arbetsschema med mera än tre huvudförhandlingsdagar i veckan måste medföra en press på åklagaren, som allvarligt äventyrar hans möjligheter att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina uppgifter i rättegången. Emellertid kan man, såsom stadsfiskalsföreningen framhållit, ej bortse från risken för att ett generellt lagfästade av tre handläggningsfria dagar per vecka kan få sådana konsekvenser, att ett uppehållande av principen om rättegångens koncentration äventyras. Denna risk synes kunna elimineras genom att en regel om tre handläggningsfria dagar per vecka begränsas till att gälla för mål av viss minsta storleksordning, exempelvis mål, som kunna beräknas taga i anspråk mera än åtta huvudförhandlingsdagar. Härigenom skulle regeln komma att avse endast mål, i vilka handläggningen beräknas sträcka sig över längre tid än två veckor. I mål av mindre omfattning än den nyss angivna synes det möjligt att hålla huvudförhandling fyra dagar i veckan utan större olägenheter. Att på detta sätt olika regler komma att gälla för olika grupper av mål synes icke ägnat att väcka några allvarligare betänkligheter. Det må framhållas, att en liknande åtskillnad gjordes redan genom införandet av 1953 års undantagsregel.

De i ärendet hörda åklagarmyndigheterna och åklagarföreningarna har alla utom stadsfiskalsföreningen förordat införande av möjlighet till tre avbrottsdagar i veckan.

Föreningen *Sveriges stadsdomare* anför att även med dess ståndpunkt i frågan om regleringen av uppskoven föreligger behov av ändring i gällande regler om avbrott i huvudförhandling. Föreningen anför i denna del:

Regeln i rättegångsbalken 1:15 har i praktiken icke ansetts utgöra hinder för erforderliga kortare avbrott i huvudförhandling. Eftersom denna praxis ej står i god överensstämmelse med ordalagen i nämnda lagrum, vill styrelsen tillstyrka en ändring av lagrummet. Propositionens förslag om avbrott i högst två söckendagar i veckan torde vara tillräckligt i de avgjort flesta målen. För de allra största målen torde det dock icke vara realistiskt att räkna med mera än tre handläggningsdagar per vecka. Det skulle kunna sägas att regeln om avbrott saknar betydelse för de vidlyftiga målen, därest styrelsens förslag om uppskov i dylika mål genomföres. Detta är dock icke riktigt. I lagen regleras noga förutsättningarna för beviljande av uppskov. Uppskov bör icke beviljas för att tillgodose andra syften. Styrelsen vill därför med tanke på de allra största målen förorda den jämkningen i propositionens regel om avbrott i huvudförhandling, att avbrott må ske under högst två eller, om särskilda skäl föreligger, under högst tre söckendagar i veckan.

Svea hovrätt och föreningen *Sveriges häradshövdingar* har tillstyrkt en regel om möjlighet till avbrott i huvudförhandling under tre söckendagar i veckan. Föreningen anför:

Även om en undantagsbestämmelse beträffande uppskovstiden för de vidlyftigaste målen bibehålles och den allmänna uppskavsregeln skulle givas den --- --- omnämnda av rättegångskommittén föreslagna utformningen, kommer emellertid att finnas ett starkt behov av att i större mål kunna hava flera än två handläggningsfria dagar i veckan, vilka icke inräk-

nas i uppskovstiden. De skäl för en regel om möjlighet till tre handläggningsfria söckendagar, vilka anförts av motionären och utskottsreservanterna, äro enligt föreningens mening helt övertygande. De synas också ha godtagits av utskottsmajoriteten, som emellertid avböjt den föreslagna uppmjukningen av avbrottsregeln under hänvisning till att den skulle vara erforderlig endast för de allra mest omfattande målen och att, eftersom man ej borde i detta avseende införa olika bestämmelser för olika slags mål, det förelåge risk för att domstolarna även i mål av mindre omfattning begagnade sig av möjligheten att uttaga det maximala antalet handläggningsfria dagar, vilket skulle innebära en icke önskvärd utveckling. Härom vill föreningen anföra följande. Uppenbarligen är behovet av den uppmjukade avbrottsregeln mest påtagligt i de allra vidlyftigaste målen, men det kommer att göra sig gällande i många mål av betydligt mindre omfattning. Även i mål med en så relativt måttlig handläggningstid som åtta till tio dagar kommer det mången gång att medföra stora svårigheter att genomföra en handläggning fyra dagar i veckan. Det är ju icke meningen att domstolen redan vid planläggningen av handläggningen skall annat än i undantagsfall taga med i beräkningen och utnyttja den möjlighet till uppskov, som står till buds i mål med en beräknad handläggningstid om mer än två dagar. Den kan behövas för oförutsedda händelser. Även i nu äsyftade »medelstora mål» kan därför tvånget att låta handläggningen pågå fyra dagar i veckan medföra onödigt påfrestning på de i målet agerande med därav följande risk för att rätts- och sakfrågor ej bliva så klarlagda och bedömda som eljest skulle blivit förhållandet. Man måste hålla i minnet att varken domare, parter eller partsombud alla äro i sin bästa ålder och att det därför är att ställa alltför stora krav på deras prestationsförmåga om de skola under alltför många dagar under en begränsad tidsperiod leda, följa eller eljest vara verksamma i handläggningen av ett kanske invecklat mål. Särskilt för den tilltalade i brottmål kan den psykiska påfrestningen, men även den fysiska, också i medelstora mål bliva övermäktig och mindre väl förenlig med en god rättegångsordning, om handläggningen skall fortgå sex timmar om dagen fyra dagar varje vecka. Även i de medelstora målen blir det, enligt vad erfarenheten givit vid handen, svårt att hopbringa en nämnd, som i sig inrymmer personer i verksam ålder. Den högre ålder som man därför måste räkna med bland nämndledamöterna utgör ytterligare ett skäl att ej kräva att handläggningen skall pågå mera än tre dagar i veckan. Också i de medelstora målen kan behövas att icke alltför kort uppehåll göres för att domstolen skall kunna hålla överläggning och sammanfatta sina intryck från den handlagda delen samt för att parterna och deras ombud skola kunna bereda sig på handläggningen av kommande avsnitt. Den muntliga proceduren ställer stora anspråk på dem i varje mål av ej alltför ringa omfattning. Det kan också förtjäna framhållas att även vad angår de medelstora målen fyra dagars handläggning i veckan mångenstädes kommer att medföra svårigheter att ordna med sammanträdeslokal för behandling av andra mål. Man torde nämligen nästan utan undantag nödgas räkna med att det större målet ej får föranleda någon förskjutning i behandlingen av andra mål inom domkretsen. Även om erforderlig godtagbar lokal kan anskaffas uppkommer ofta olägenheten av att apparatur för upptagning av bevisning ej kommer att stå till förfogande i båda lokalerna. På grund av det anförda och då det, såvitt föreningen kan förstå, egentligen icke kan uppkomma några för principerna om koncentration och omedelbarhet farliga konsekvenser av att möjlighet öppnas till tre handläggningsfria söckendagar i veckan — dessa principer skulle tvärtom i många fall bättre tillgodoses genom en sådan upp-

mjukning — tillstyrker föreningen livligt att, såsom i motionen och reservationen föreslagits, avbrott i handläggningen som ej inräknas i uppskovstiden enligt 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § skall få ske under tre söckendagar i veckan.

Motionerna under höstsessionen

I de fyra motioner, som avhandlar frågorna om avbrott och uppskov i huvudförhandling, föreslås beträffande regleringen av avbrott, att möjlighet införes att göra avbrott under högst tre söckendagar i veckan. Såsom förutsättning för uttagandet av en så lång avbrottstid bör gälla enligt motionerna I: 610 och II: 796 att särskilda skäl föranleder därtill samt enligt motionerna I: 611 och II: 797 att målet beräknas kräva minst tjugufyra dagar. Vad angår uppskovsreglerna föreslås i motionerna I: 610 och II: 796 *dels* att huvudregeln avfattas i enlighet med kommitténs senaste förslag, dock att vid beräkandet av uppskovstiden tre dagar i veckan lämnas oräknade om avbrott ägt rum under ett sådant antal dagar *dels ock* att den år 1953 införda undantagsregeln bibehålles oförändrad. I motionerna I: 611 och II: 797 uttalas den tanken att den nu gällande tvåveckorsregeln bör kvarstå oförändrad och i övrigt att nu gällande undantagsregel bibehålles, dock med den förändringen i formellt hänseende att orden »fyra veckor» utbytes mot »tjugufyra dagar».

Utskottet

Det genom nya rättegångsbalken införda rättegångsförfarandet har såsom bärande grundtankar rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet. Med utgångspunkt från dessa principer innebar rättegångsreformen en i förhållande till äldre ordning genomgripande omläggning av förfarandet vid domstol. Såsom ett av de viktigaste önskemålen med reformeringen av förfarandet framstod avskaffandet av den då gällande ordningens uppskovssystem och införande av koncentration i målens handläggning. Principerna om koncentration och omedelbarhet har kommit till uttryck främst i de i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § givna stadgandena, vilka närmare reglerar huvudförhandlingens utsträckning i tiden. Som huvudregel gäller att huvudförhandlingen skall såvilt möjligt fortgå utan avbrott till dess målet är färdigt till avgörande. Möjligheten att göra uppskov i påbörjad huvudförhandling är mycket begränsad. Om domstolen nödgas uppskjuta en huvudförhandling får denna därefter fortsättas endast om målet återupptages till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, vilket i regel innebär att huvudförhandlingen måste göras om från början. En av tankarna bakom dessa regler är att koncentrationsprincipen skall så tryggas, att den äldre ordningens uppskovssystem ej skulle få möjlighet att ånyo vinna insteg i praxis.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen visade det sig ganska kort tid efter rättegångsbalkens ikraftträdande att det i mycket omfattande rättegångar kunde uppstå betydande svårigheter vid tillämpningen av nu angivna regler. Den s. k. tvåveckorsregeln kunde på grund av sin snäva utformning lätt medföra att omfattande processer, vari man under huvudförhandlingen nödgats göra ett eller flera uppskov, måste tagas om från början. 1951 års rättegångskommitté erhöll därför i uppdrag att undersöka frågan, huruvida rättegångsordningen vore lämpligt utformad med hänsyn till handläggningen av särskilt vidlyftiga mål. I avbidan å kommitténs översyn infördes år 1953 vid sidan om tvåveckorsregeln en särskild regel, varigenom medgives möjlighet att i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor oaktat tvåveckorstiden överskridits hålla fortsatt huvudförhandling i stället för ny sådan. Denna undantagsregel förutsattes alltså vara endast en tillfällig lösning av frågan om behandlingen av de vidlyftiga målen.

Nu föreliggande lagförslag, vilka grundar sig på förslag framlagda av kommittén, är avsedda att utgöra en slutgiltig lösning av vissa med de vidlyftiga målen sammanhängande problemen. Av de föreslagna reformerna har några till syfte att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål, medan de övriga är avsedda att införa regler som underlättar handläggningen av sådana mål.

De i propositionen föreslagna åtgärderna i syfte att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål, d. v. s. ändringarna i reglerna om förening och särskiljande av åtal samt införande av möjlighet att meddela deldom även då flera åtal är väckta mot samme tilltalade, finner utskottet välmotiverade, och utskottet vill i stort ansluta sig till vad departementschefen i dessa delar anfört. Utskottet vill endast i anslutning till vad departementschefen anfört uttala den uppfattningen att bestämmelserna om förening och särskiljande av åtal, vilka är upptagna i den avdelning i rättegångsbalken som avser rättegången i underrätt, det oaktat uppenbarligen kan vinna analog tillämpning jämväl i överrätt. Någon anledning att för överrätternas del meddela uttryckliga bestämmelser i 51 och 55 kap. rättegångsbalken föreligger därför ej heller enligt utskottets mening.

Beträffande propositionens förslag till ändrade regler rörande avbrott och uppskov i huvudförhandling samt om fortsatt och ny huvudförhandling vill utskottet till en början framhålla angelägenheten av att detta lagstiftningsproblem nu erhåller en sådan lösning att med rättegångsbalken införlivas regler som är anpassade efter vad som kräves med hänsyn till mål av alla tänkbara storlekar. Såsom utskottet uttalat i sitt föregående utlåtande står väsentligen två vägar till buds, när det gäller att lösa föreliggande problem. En utväg är att, i likhet med vad som gäller i Danmark och Norge, överlämna åt domstolen att med hänsynstagande till de föreliggande förhållandena i varje särskilt fall avgöra om efter uppskov ny eller fortsatt huvudförhandling skall hållas. Den återstående möjligheten får anses vara att — såsom skett i föreliggande förslag — bibehålla en reglering med bestäm-

da men utvidgade uppskovsfrister. En anordning av det förstnämnda slaget skulle väl med hänsyn bl. a. till att domstolarna kommit att alltmera omfatta rättegångsordningens grundprinciper icke numera behöva vara förordat med någon avsevärd risk för återfall i den äldre ordningens uppskovssystem. Emot att avskaffa den närmare regleringen på detta område, vilken helt naturligt ansågs nödvändig vid rättegångsbalkens införande, talar emellertid att endast förhållandevis kort tid förflutit sedan dess ikraftträdande. Om man därför — såsom utskottet ock vill förorda — väljer att bibehålla bestämmelser som beträffande flertalet mål mera uttömmande reglerar förfarandet i förevarande hänseende, måste man dock tillse, att reglerna utformas på ett sådant sätt att de utan större svårigheter kan upprätthållas i den praktiska tillämpningen. Utskottet vill i detta sammanhang ytterligare framhålla som sin uppfattning att i en icke alltför avlägsen framtid möjlighet bör kunna finnas att genomföra en mera fri ordning i dessa hänseenden.

Vad angår *frågan om avbrott i huvudförhandling* medger icke gällande bestämmelser att uppehåll i handläggningen, fränsett möjligheten till uppskov enligt de därför gällande reglerna, får göras å någon söckendag. I domstolarnas praxis har emellertid enligt vad utskottet har sig bekant förekommit att vid handläggning av vidlyftiga mål utan att laga skäl för uppskov förelegat kortare sådana avbrott gjorts. Ett starkt behov har otvivelaktigt förelegat för domstolarna att tillämpa en sådan ordning. Utskottet anser därför i likhet med departementschefen att särskilda regler om dylika avbrott bör införas. Dessa regler bör, såsom departementschefen framhållit, lämpligen erhålla sin plats i 1 kap. 15 § rättegångsbalken. De ändamål avbrottet avses skola tillgodose är väsentligen av annan beskaffenhet än de syften som ligger till grund för reglerna om uppskov. Det lär icke förekomma att domstolen redan vid planläggningen av handläggningen kan annat än i undantagsfall taga med i beräkningen möjligheten till uppskov. Denna möjlighet kan behöva utnyttjas och är närmast avsedd för oförutsedda händelser. Det är därför av vikt att tillse att avbrottsregeln så utformas, att den kan fylla sin funktion fullt ut även i mål av största omfattning. Propositionens förslag går ut på att om handläggningen av visst mål kan beräknas ta i anspråk mer än två dagar, avbrott skall kunna få ske under högst två söckendagar i veckan så länge sammanträdet pågår. Såsom förutsättning skall vidare gälla att avbrottet skall kunna ske utan olägenhet. I de föreliggande motionerna föreslås att möjlighet bör medges för domstolen att uttaga ända till tre avbrottsdagar per vecka. De förslag som innefattas i de under höstriksdagen väckta motionerna går ut på att för uttagande av den längre avbrotts tiden bör i lagen anges en särskild förutsättning. Enligt motionerna I: 611 och II: 797 bör såsom sådan förutsättning gälla att målet beräknas kräva minst tjugufyra dagar, medan i motionerna I: 610 och II: 796 föreslås att avbrott under tre dagar i veckan skall få ske, om särskilda skäl föreligger. Enligt utskottets mening torde

en regel som stadgar möjlighet till två handläggningsfria dagar i veckan vara till fyllest för det övervägande antalet förekommande mål. Det kan emellertid beräknas uppkomma mål, vari en dylik regel icke tillräckligt tillgodoser behovet av avbrott. Utskottet har då närmast i tankarna de allra mest vidlyftiga målen. Som exempel härå kan nämnas de s. k. Lundquist-målen. Enligt vad utskottet inhämtat har domstolarna i vissa av dessa mål ej kunnat planera eller genomföra handläggning under minst fyra dagar varje vecka. Motsvarande gäller beträffande det s. k. Clüvermålet. Vid rådhusrätten i Umeå är f. n. under handläggning ett tvistemål, vilket är av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva 70—100 dagar. Det synes utskottet uppenbart att man med ett realistiskt betraktelsesätt icke lärer kunna fordra att handläggningen av mål av sådan storleksordning som nu nämnts skall genomföras under minst fyra dagar varje vecka. För såväl domstolens ledamöter som parterna och deras ombud måste i sådana fall en så intensiv handläggning vara alltför pressande. Den tilltalade i brottmål, för vilken målets utgång ofta har avgörande betydelse för hans fortsatta existens, kan också bli onödigt hårt pressad. Även de svårigheter som måste föreligga för nämndens ledamöter att tjänstgöra i domstolen alltför många dagar i veckan under flera veckor eller kanske månader i följd måste i detta sammanhang understrykas. Nämnas bör också att sådana omständigheter som tillgång till lokal och andra organisatoriska frågor talar för införande av en något större möjlighet till avbrott än propositionen föreslår. Utskottet vill därför förorda att möjlighet införes att uttaga högst tre handläggningsfria dagar i veckan. Denna möjlighet bör få begagnas främst i mål av större omfattning. Det är emellertid icke endast målets storlek som kan vara avgörande för behovet av att göra avbrott. Även andra omständigheter i det särskilda fallet — såsom t. ex. att sammanträdeslokal och tekniska anordningar för bevisupptagning måste under tiden, då huvudförhandling i ett större mål äger rum, tages i anspråk även för andra brådskande mål — kan vara av betydelse härvidlag. Såsom förutsättning för begagnande av möjligheten till den längre avbrottstiden är det därför — fränsett att stadgandet härom lagtekniskt måste bli ganska otympligt — ej lämpligt att föreskriva att målet beräknas kräva visst antal handläggningsdagar. Det synes utskottet i stället mera ändamålsenligt att stadga att särskilda skäl skall föranleda till uttagande av en sådan avbrottstid. Utskottet förväntar att ett stadgande av sådant innehåll kommer att av domstolarna tillämpas med all den restriktivitet hänsynen till koncentrationsgrundsatsen kräver. Utskottet vill därför föreslå att stadgandet i 1 kap. 15 § rättegångsbalken gives en sådan lydelse att i mål av den storleken, att huvudförhandlingen beräknas kräva mera än två dagar, avbrott i handläggningen må äga rum under två eller, om särskilda skäl föranleder därtill, högst tre söckendagar i veckan.

I fråga om *regleringen av uppskov i huvudförhandling* och av frågan om fortsatt eller ny huvudförhandling innehåller propositionens förslag att den

nuvarande tvåveckorsregeln ersättes med en regel som anger en viss maximtid för tillåtna uppskov, ett eller flera. Propositionens förslag, som föreskriver en högsta sammanlagd uppskovstid av tjugu dagar, är avsedd att äga tillämpning å mål av alla storleksordningar. Samtidigt föreslås nämligen den år 1953 införda undantagsregeln upphävd. Av vad utskottet inhämtat från handläggningen på senare tid av några mera omfattande rättegångar framstår det med all önskvärd tydlighet att handläggningen av mycket omfattande mål ej kan bemästras med en uppskavsregel som den i propositionen föreslagna. Det torde också vara klart att önskemålet om koncentrationsprincipens upprätthållande lägger oöverstigliga hinder i vägen för att finna en regel i förevarande hänseende som lämpar sig för mål av alla storlekar. Någon annan lösning blir därför ej möjlig än att, såsom för närvarande gäller, föreskriva olika regler för normalstora mål och för mål av mera vidlyftigt karaktär. Härvid faller närmast i åtanke frågan om bibehållande för de vidlyftiga målens del av en regel av det slag som mera provisoriskt infördes år 1953. En dylik regel, som lämnar större frihet för domstolarna att anpassa förfarandet efter förhållandena i varje särskilt fall, bör enligt utskottets mening nu mera permanent infogas i rättegångsbalken. Måhända kan man se en sådan åtgärd mot bakgrunden av tanken att en friare reglering över hela linjen i framtiden kan komma att införas. Såsom förutsättning för undantagsregelns tillämpning bör givetvis föreskrivas, att målet är av viss angiven storleksordning. Den nu gällande undantagsregeln avser mål, i vilka huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor. Utskottet anser att samma regel bör gälla även i fortsättningen. Om man beaktar, att gällande lag icke medger avbrott i huvudförhandling, skulle detta innebära en viss jämkning nedåt av gränsen för undantagsregelns tillämplighetsområde. I realiteten torde emellertid i mål av den storlek, varom nu är fråga, regeln om att huvudförhandling skall pågå erforderligt antal helgfria dagar i följd icke ha kunnat upprätthållas. Någon avsevärd ändring mot hittillsvarande praxis lär därför en sådan jämkning icke medföra. Utskottet föreslår på grund av det anförda att den nu gällande undantagsregeln bibehålles oförändrad. Den skulle då bli tillämplig å mål, vilkas handläggning beräknas kräva minst fyra veckor. Med hänsyn till stadgandet om avbrott motsvarar denna tidrymd i regel sexton förhandlingsdagar.

Vad angår uppskavsregleringen beträffande de ordinära målen innebär rättegångskommitténs senaste förslag att högsta tillåtna uppskovstid skall utgöra femton dagar. Vid beräkningen av dessa dagar skall dock alltid bortses från helgdagar samt två sökendagar varje vecka, de sistnämnda dagarna motsvarande den föreslagna avbrottstiden av två dagar i veckan. Detta gäller alltså även under tid, då målet formellt är uppskjutet, och oavsett hur många dagar handläggningen beräknas taga i anspråk.

Kommitténs förslag i denna del har vunnit anslutning av flera av de av utskottet hörda remissinstanserna. Några instanser har dock hävdad den åsikten, att tre dagar i veckan bör lämnas oräknade vid uppskovstidens beräkning.

I motionerna I: 611 och II: 797 synes motionärerna närmast åsyfta att bibehålla den nuvarande tvåveckorsregeln. Motionärerna förmenar att några allvarliga olägenheter av denna ej försports och att det alltså ej av praktiska skäl är nödvändigt att ändra densamma. I motionerna uttalas också den uppfattningen att en regel som den av kommittén föreslagna utgör en fara för uppkomsten av ett nytt uppskovssystem, enär handläggningen av ett mål enligt denna regel skulle kunna avsevärt uttänjas.

Vid bedömande av denna fråga måste betänkas, att även mål av sådan storlek att huvudförhandlingen kräver upp till femton dagar skall kunna utan större olägenheter bemästras utan tillgripande av den nu föreslagna undantagsregeln. De brister, varmed tvåveckorsregeln på grund av sin snäva utformning är behäftad, torde emellertid göra sig gällande i varje fall i de större målen i den grupp det här gäller. Tvingas t. ex. domstolen i ett dylikt mål till ett par endast smärre uppskov, varav det ena i början och det andra i slutet av förhandlingen, är risken stor för att huvudförhandlingen måste göras om. Måhända skulle i sådana fall följderna ofta bli att ny huvudförhandling måste hållas utan att detta kunde anses erforderligt för upprätthållandet av omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna. Utskottet anser därför i likhet med vad som uttalas i propositionen att tvåveckorsregeln bör ersättas med en regel, som anger en viss maximitid för tillåtna uppskov, ett eller flera. Denna maximitid torde lämpligen kunna bestämmas till femton dagar. För tillgodoseende i erforderlig mån av koncentrationen i handläggningen av sådana mål det här gäller bör emellertid enligt utskottets mening, som härvidlag överensstämmer med den uppfattning som kommit till uttryck i de senast omförmälda motionerna och i riksåklagarämbetets senaste yttrande, handläggningsfria dagar icke få tillgodoräknas under tid då uppskov pågår. Möjlighet härtill ges icke heller om regeln, vilket utskottet vill förorda, avfattas i anslutning till propositionens förslag till lagtext. Däremot skall gälla att i uppskovstiden icke skall inräknas sön- och helgdagar. Detta behöver icke uttryckligen utsägas i de lagrum varom här är fråga, då handläggning ju icke förekommer annat än å helgfria dagar.

Emot övriga i propositionen framlagda lagförslag har utskottet ej någon erinran.

I motionen II: 795 föreslås att med 1 kap. 14 § rättegångsbalken införlivas en regel som ger möjlighet att, om i vidlyftigt mål underrätt består av lagfaren domare och nämnd, förordna annan lagfaren domare såsom *suppleant för rättens ordförande*.

Såsom framgår av redogörelsen i det föregående har denna fråga övervägts av rättegångskommittén, som också framlagt förslag i ämnet. Departementschefen har emellertid av olika skäl funnit sig icke böra för närvarande föreslå införande av bestämmelser i angivna hänseende.

Utskottet anser i likhet med motionären, att det är en angelägen fråga att söka eliminera de ogynnsamma verkningar i olika avseenden som särskilt

i större rättegångar kan uppstå till följd av att under pågående huvudförhandling förfall inträder för rättens ordförande. Om man i detta syfte skall välja den i motionen föreslagna utvägen eller eventuellt beträda någon annan tänkbar väg synes emellertid tveksamt. En av remissinstanserna har i sitt yttrande diskuterat en lösning efter andra linjer. De andra möjligheter som härvidlag kan stå till buds synes emellertid icke ha blivit föremål för några mera ingående överväganden. Utskottet anser för sin del att förevarande spørsmål kräver ytterligare utredning innan man tar slutgiltig ställning till detsamma. Såsom departementschefen antytt är vissa härmed sammanhängande frågor för närvarande föremål för utredning inom stadsdomstolsutredningen. Ett omedelbart genomförande av motionärens förslag skulle därför icke kunna anses som annat än en provisorisk lösning. Utskottet, som förutsätter att hela frågan inom rimlig tid bringas till sin lösning, anser sig icke kunna förorda ett sådant provisorium. Utskottet får därför avstyrka bifall till motionärens förslag.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

A) att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda lagförslaget — måtte för sin del antaga nämnda förslag med de ändringarna, att 1 kap. 15 §, 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § erhåller följande lydelse:

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

1 kap.

15 §.

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bli slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen eller kräver ett måls handläggning mera än en dag, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd. Kan handläggningen av visst mål beräknas taga i anspråk mera än två dagar må, om det kan ske utan olägenhet, avbrott i handläggningen, så länge sammanträdet pågår, äga rum under högst två söckendagar i veckan.

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bli slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen eller kräver ett måls handläggning mera än en dag, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd. Kan handläggningen av visst mål beräknas taga i anspråk mera än två dagar må, om det kan ske utan olägenhet, avbrott i handläggningen, så länge sammanträdet pågår, äga rum under högst två söckendagar i veckan *eller, om särskilda skäl föranleda därtill, högst tre söckendagar i veckan.*

Om den — — — förordnar Konungen.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

43 kap.

11 §.

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 15 § första stycket, såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej *tjugu* dagar, må huvudförhandlingen fortsättas; *i annat fall skall ny huvudförhandling hållas.*

Till uppskjuten — — — — — hans utevaror.

46 kap.

11 §.

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 15 § första stycket, såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad hu-

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 15 § första stycket, såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej *femton* dagar, må huvudförhandlingen fortsättas. *I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.*

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

vudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej *tjugu* dagar, må huvudförhandlingen fortsättas; *i annat fall skall ny huvudförhandling hållas.*

vudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej *femton* dagar, må huvudförhandlingen fortsättas. *I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.*

Till uppskjuten — — — — — 15 § sägs.

B) att motionerna I: 610 och II: 796, I: 611 och II: 797 samt II: 746, i den mån de ej kan anses besvarade genom vad utskottet under A) här ovan hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C) att motionen II: 795 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 20 november 1956

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Ahlkvist, Lodenius, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Lindgren, Arrhén och Alexanderson; samt

från a n d r a kammaren: herrar Rylander, Landgren, Gustafsson i Borås, Onsjö, fru Johansson i Skövde, herrar Jacobsson i Sala, Fröding och Lundqvist.